

které však dobře charakterizují ohlasy červencové revoluce v atmosféře předbřeznového Německa. Zvláštní pozornost je věnována tzv. hannoverskému „Staatsstreichu“ a z něho pak zejména akci göttingenských universitních profesorů (tzv. „göttingenských sedm“ — náleželi k nim i Grimmové) proti absolutistické vládě hannoverského krále Arnošta Augusta, jakož i pokus o revoluční akci proti spolkovým orgánům, podniknutou v r. 1833 ve Frankfurtu z ideologické platformy „Mladého Německa“ (tzv. „Frankfurter Wachensturm“). Velmi zajímavá je i kapitola věnovaná církevním poměrům v Prusku, zejména sporům, které se rozvinuly kolem kantovské teologie G. Hermese a jež pak v konfliktu pruského státu s kolínským arcibiskupem Drostem-Vischeringem představují přímou předehru „kulturního boje“.

Jak již bylo řečeno, pokud jde o vlastní revoluční události z l. 1848—49, nepřináší Huber v podstatě nic nového. Jsou tu shrnuta fakta, jak je přineslo dosavadní bádání; ovšem i tady najde čtenář leccos informativně užitečného (např. podrobný přehled stranické a frakční struktury frankfurtského parlamentu).

Ač Huberovo dílo má dobrou a místy přímo vynikající faktografickou úroveň, stojí přece jedna jeho část s tímto celkovým rázem v ostrém protikladu. Jsou to partie věnované vývoji v předbřeznovém Rakousku. Huberovy literární opory jsou tu více než slabé a jeho záběr více než řídký. Je to očividný důsledek nezájmu o rakouskou problematiku, která je zřejmě považována za periferní v poměru k vlastnímu německému vývoji. Huber by byl však učinil lépe, kdyby byl celou tuto část ze svého spisu vypustil, než aby se za takovýchto okolností pokoušel o úplnost.

Na závěr je třeba přičinlit na okraj Huberovy práce ještě jednu poznámku, adresovanou tentokrát však nikoliv jí, nýbrž jiným podobným dílům. Huber v textu i pod čarou přináší spoustu údajů a nevyhýbá se ani takovým, které z hlediska vlastního zaměření práce jsou vlastně vedlejší, jako biografické přehledy u jednotlivých osob apod. Není sporu o tom, že se tím vysoko zvyšuje možnost užívat knihy jako příručky. Je vsutku těžké nevzpomenout při četbě Huberovy knihy, jak naše práce, které sledují podobné cíle, bývají po této stránce chudé a jak, ač jejich syntetická úroveň je daleko vyšší, se jakoby stydlivě vyhýbají konkrétním a faktickým údajům. Možnost, že by taková data nejen dokumentovala souhrnné závěry, nýbrž, že by poskytla čtenáři i orientační východiska, takže by nemusil pro běžnou potřebu pracně shledávat často těžko dostupnou literaturu, kterou autor základní práce měl tak jako tak v ruce, se tu přehlíží zcela.

Valentin Urfus

Z nové literatury

Ladislav Holý, Rozpad rodového zřízení ve východoafrickém Mezijezeří. Rozpravy ČSAV, roč. 73, 1963, Řada společenských věd, sešit 1

Do nepočetné české vědecké literatury o dějinách a společenském zřízení afrických národů (k tomuto tématu viz nyní Tomečkovu recenzi díla Š í k o v a PHS IX, 1963, str. 362) přichází studií Holého vítaná informace o složité problematice vývoje afrického lidu v území mezi jezerem Viktoriíným a řetězem jezer středoafriických na konci 19. století. Zásadně je to práce etnograficky orientovaná, avšak její význam pro dějiny státu a práva je mimo po-

chybnost. Svědčí o tom zvláště kapitoly nazvané „Historie států v Mezijezeří“, „Problém vzniku třídní společnosti a státu v Mezijezeří“, „Úloha pokrevních skupin v právní nadstavbě“ a „Proces rozpadu rodového zřízení“. K nejzajímavějším společenským jevům zde analyzovaným náleží různé formy feudálních vztahů, jak vznikají na troskách rodové společnosti.

Každý, kdo se kdy zamyslí nad otázkami dějin posledních 1500 let před vznikem státu na našem území (tj. sedmi století před naším letopočtem a osmi prvních století naší éry), nalezne zde problémy, jejichž zásadní analogičnost nijak nezmenšuje, že se týkají zcela jiné oblasti geografické, zcela jiného lidu a doby značně novější. Rozklad společnosti prvotně pospolné, ať už se odehrává kdekoli a kdykoli, má zřejmě své specifické zákonitosti, na něž studie Holého, přes své mnohé nedostatky (sem patří i to, že autor čerpá jen z literatury, že nemá právníckou erudici a že systematika díla je velmi chatrná) dobře upozorňuje, a to vždy z pozic historického a dialektického materialismu, v čemž je jeden z hlavních kladů práce.

Václav Vaněček

Ernst Levy, Nachträge zur Konkurrenz der Aktionen und Personen. Forschungen zum römischen Recht, Abh. 16. Weimar 1962. Str. X a 104

Touto prací podává dnes téměř dvaosmdesátiletý romanista světového jména dodatek k svým dvěma předchozím publikacím, věnovaným před více než čtyřmi desetiletími otázce souběhu žalob a procesních účastníků v římském právu klasickém (E. Levy, *Die Konkurrenz der Aktionen und Personen im klassischen römischen Recht*, Berlin I. 1918, II. 1. 1922).

Předložená práce také plně navazuje na stanovisko a závěry, obsažené v těchto dvou autorových prvotinách. Liší se od nich arci již na první pohled modernější úpravou a vyvrálostí pečlivé cizelace, jež je charakteristická zejména pro západní autory. Vedle toho se autor v nynějším zpracování doplňkové látky nepřidrží pouze jen klasického práva, nýbrž přihlíží místy i ke změnám poklasickým a justiniánským (jak se to nepochybně odráží i v titulu spisu, kde nyní už není dodatek „im klassischen römischen Recht“).

Ovšem i přesto tu jde opravdu jen o doplněk (Nachtrag), o citaci a rozbor dalších případů, jež mohou být zahrnuty do rámce dané tematiky. Proti svým původním názorům autor nepřináší nic podstatně nového a jak sám v úvodu říká, nebylo to ani jeho úmyslem. Spíše mu šlo naopak o potvrzení jeho dřívějších výkladů, jež v závěru knihy (str. 91 a d.) uvádí znovu na společného jmenovatele: procesní konsumpce v těch případech, kde šlo o *eadem res*, jinak neomezená možnost uplatnění obou (správněji však: všech) právních prostředků a nároků.

Přes sugestivnost výkladů, podepřenou i velmi uhlazeným slohem, se nelze ubránit určitým zásadním pochybnostem. Autor této anotace je vyjádřil již před lety v pojednání o problému denegace v římském civilním soudnictví (*Denegatio*, 1947, str. 35) a ani nynější publikace E. Levyho je nevyvrací.

Nelze jistě souhlasit s přenášením moderních právních pojmů a institutů do doby, kdy byly ještě zcela neznámy. To platí zejména i o představě jakéhosi „práva konkurenčního“ (*Konkurrenzrecht* — str. 1, 10, 11, 18, 22, 27 aj.), jež je římské právní koncepti naprosto cizí.

Diskreční pravomoc magistrátova byla nesporně až do zestátnění soudního řízení suverénním procesním faktorem, nikoli jen eventuálním pomocným ven-

tilem tam, kde civilní právo selhávalo. Proto i degenace (nikoli jen degenatio actionis!) nebyla jen jakýmsi podřadným východiskem z nouze.

Zaměření západních autorů na co nejpečlivější propracování kazuistiky klasického práva staví do ústraní hlavní historický problém: jaké společenské a ekonomické faktory vedly k tomu či onomu opatření a ovlivňovaly v postupném dějinném vývoji změny v pojetí i v řešení?

Z tohoto hlediska by bylo možno vytěžit ze studnice materiálu velmi cenné poznatky. Ukázalo by se mimo jakoukoli pochybnost, že i tápání samotných antických juristů má své historické zdůvodnění a že zde nastalé rozpory vyvěraly ze dvou protichůdných koncepcí: z důsledného uplatnění všech právních norem, jež se mohly na daný případ hodit, a vědomím, že *summum ius* (tj. využití právního formalismu do důsledků) je často *summa iniuria*. Jestliže se pozdější císařské konstituce jednoznačně přiklonily k možnosti kumulace žalob (cf. C. 3, 35, 3; C. 9, 2, 9; C. 9, 31, 1; D. 44, 7, 32), dlužno v tom vedle uvedeného prvku juristického vidět i jasný cíl ekonomický: tomu, kdo utrpěl nebo by měl utrpět hmotnou škodu (čili: vlastníkům, držitelům i pretendentům výrobních prostředků a výrobních sil) se dávaly k nejširší dispozici veškeré možnosti platného práva.

Ale i přes tyto připomínky, jež nelze z hlediska objektivní dialektické kritiky pominout, nutno Levyho práci ocenit nejen pro její pečlivé zpracování, nýbrž i proto, že spolu s dvěma předchozími monografiemi představuje bohatý soubor dokladů analyzujících po právní stránce tuto velmi zajímavou partii římského civilního soudnictví. Za tento přínos patří autoru nesporně plné uznání a vděk.

Vojtěch Poláček

Borys Lapicki, O spadkobiercach ideologii rzymskiej. Okres chrystianizacji cesarstwa rzymskiego. Łódzkie Towarzystwo naukowe — Societas Scientiarum Lodziensis. Wydział II — Sectio II, Nr. 36. Łódź 1962. Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Stran 304.

V předložené práci autor dále rozvíjí problematiku své předchozí knihy *Etyczna kultura starożytnego Rzymu a wczesne chrześcijaństwo*,¹ v níž šlo o zdůraznění dvou základně odlišných systémů etiky římské a etiky křesťanské. Nová autorova práce má dvě hlavní části: I. Římská ideologie a církevní otcové (str. 9—105), II. Justinián a římská ideologie (106—301).² V první části se autor snaží sledovat vztahy mezi ideologií římskou a křesťanskou — po vítězství křesťanství za pozdního římského císařství (4.—6. stol. n. l.), jednak na podkladě filosofických děl církevních otců, jednak podle zákonodárných děl římských císařů, zejména Justiniána. Na rozdíl od dosavadních názorů v oboru patristiky autor upírá římské filosofii, především Ciceronovi, vliv na díla církevních otců, opírajících se toliko o učení Nového zákona. Výpůjčky z římských filosofů byly jen ryze formální, pojmové, náplň pojmů byla již ve shodě s ideologií křesťanskou.³ Proto autor nepovažuje církevní otce za dědice římské ideologie. V závěru první části autor věnuje ještě pozornost patristice 4. stol. n. l. ve světle tehdejších poměrů společensko-hospodářských, daných především hlubokou krizí hospodářskou.

Druhou, rozsáhlejší část své práce věnoval autor rozboru Justiniánovy politiky a jeho hospodářství a přihlíží i k době jeho předchůdců. Vstupní oddíl (I)

¹ Srv. k ní J. Klíma, Právněhistorické studie VI, a Jaeger, IVRA X.

² Ke knize je připojeno francouzské resumé (str. 302—304).

³ Autor dokládá tuto skutečnost interpretací pojmu *summum bonum*.

této druhé části je vyplněn charakteristikou sociálně ekonomické základny za Justiniána (str. 113—120), v oddílu II. (121—219) pojednává autor o vlastním Justiniánově *ius novum* a v oddíle III. (220—301) jde o analytický pohled na *ius vetus* a jeho kodifikaci v Justiniánových Digestech. Podle autora Justinián vyloučil z *ius novum* křesťanskou etiku a z křesťanské ideologie použil jen oněch zásad, jež měly posílit jeho vladařskou autoritu. *Timor dei* a odkaz na boží všemohoucnost sloužily jako prostředky k ovládnutí poddaných stejně jako bylo tomuto cíli určeno zbožštění panovníka podle ještě staroorientálních vzorů. Autor soustřeďuje značnou pozornost na tzv. *utilitas rei publicae* v pojetí Justiniánově jako donucovacího nástroje v rukou zbožštěného panovníka, aby v jeho jméně oživoval křesťanská dogmata. V rámci Justiniánova *ius novum* si autor všímá nejen poměrů veřejnoprávních, ale i charakteristických institutů práva soukromého — vlastnictví, rodiny a manželství, posloupnosti i postavení otroků. Ve třetím oddíle nalezneme pozoruhodné úvahy autorovy o právu a státu ve světle Digest a *ius novum*, o sociálně hospodářském zřízení, jak se ho lze dobrat z Digest i z *ius novum* a o náboženské politice Justiniánově. Zhodnocením Justiniánova díla dochází autor k závěru, že tento panovník se projevuje jako dědic římské ideologie. Velmi živé jsou autorovy kontroverze s B. Biondím, který své dílo *Diritto Romano cristiano I.—III.* založil právě na tezi opačné — považuje Justiniánovo zákonodárské dílo za vtělení etiky křesťanské.

Autorova práce představuje další svérázný a pozoruhodný přínos k poznání sociálně ekonomických vztahů, kulturních poměrů a ideologických problémů starověkého Říma. Nepochybně upoutá právní historiky i historiky, kteří zejména ocení velmi bohatou dokumentaci na poli původních pramenů i užité literatury (s patřičným přihlédnutím k odborné literatuře sovětské). Použitelnost knihy by zvýšilo připojení osobního a věcného rejstříku.

Josef Klíma

Francesco De Martino, *Storia della costituzione romana*, Napoli 1951—1962

Nebývá zvykem anotovat dílo dosud neukončené, ale v tomto případě je na místě výjimka jak pro osobu autorovu, tak i pro význam jeho díla. De Martino, který se velmi činně účastní politického života země (od prosince 1963 je tajemníkem Italské socialistické strany), je totiž nejvýznamnějším západním romanistou, který se otevřeně hlásí k marxistickému pojetí římského práva. A jeho spis je široce a hluboce založeným pokusem nově a dokonaleji vysvětlit ústavní dějiny Římské říše; postupné vydávání, které se nyní protahuje už na čtrnáctý rok, je ovšem značnou nevýhodou, nutně vedoucí — přinejmenším — k neúměrnosti při uskutečňování celkové koncepce.

Na rozdíl od jiných prací toho druhu De Martinovo dílo neobsahuje žádnou periodizaci římských dějin, takže jednotlivé jeho kapitoly následují volně za sebou, třebaže ovšem v historickém sledu a podle pevného záměru autora, který však není vysvětlen v předmluvě (ta ve spise prozatím chybí). První díl má rejstřík pramenů, další díly už nikoli. Celý spis vůbec nese zjevnou pečť rozporu mezi autorovou láskou k právněhistorickým studiím a jeho intenzivní činností politickou, jak to ostatně sám naznačuje v krátké vysvětlivce ke IV. dílu.

I. díl (1951) začíná nejstaršími dějinami Italiků a sleduje dále vznik městského státu, etruské vlivy, státní zřízení v nejstarší době a za rané republiky, přičemž podrobně rozebírá jednotlivé ústavní orgány

II. díl, který vyšel ve dvou částech (1954 a 1955), vykládá ústavní změny v době od prvních výbojů v Itálii do konce II. stol. př. n. l.; věnuje zvláštní pozornost mezinárodním stykům Říma, rozmanitým právním formám, jimiž Římané upevňovali své výboje, organizaci provincií, prvním známkám krize římské republiky a jmenovitě velmi důkladně osvětluje reformy bratří Gracchů.

III. díl (1958) se zabývá občanskými boji v posledním údobí římské republiky. Zde má zvláštní místo Sullova ústava, státoprávní poměry za Pompeia a Caesara, Caesarova ústava a úpadek republikánských státních orgánů.

Ze IV. dílu vyšla zatím jen první část (1962), věnovaná přechodu republiky k principátu a pak celému tomuto období. Po důkladném rozboru příčin, které vedly k pádu republiky, vykládá autor pochopitelně nejzvěrubněji Augustovy reformy a jednotlivé stránky jeho moci. V dalším líčení oproti postupnému zániku republikánských orgánů vyniká zvláštní postavení senátu a rozvoj císařské byrokracie.

De Martino klade veliký důraz na momenty hospodářské, sociální, politické i kulturní a zejména na třídní složení římského státu a na boje mezi jednotlivými třídami. Jeho vynikající dílo je nesporně pojato marxisticky, což však ještě neznamena, že je též důsledně marxisticky zpracováno. Ale to už je věc kritiky,¹ nikoli pouhé anotace.

Milan Bartošek

A. I. Rogožin, N. N. Strachov, *Istorija gosudarstva i prava rabovladelčeskogo Kijaja*. Moskva, Gosudarstvennoje izdatelstvo juridičeskoj literatury 1960, ss. 92

Není nejmenší pochyby, že pocítujeme naléhavou potřebu marxisticky zpracovaných dějin státu a práva v Číně, které by měly značný význam nejen pro lepší pochopení specifiky dějin Číny, ale i jiných dálněvýchodních zemí, které recipovaly čínské právo. Zatím máme však k dispozici prakticky jedinou obsažnější, ale nemarxistickou práci Ts'ung-tsu Ch'ü (Čchü Tchung-cu), *Law and Society in Traditional China*, Paris 1961 (viz mou recenzi v PHS 9, 1963, str. 318 a v.). Bylo by jistě užitečnější, především metodicky, kdyby se oba sovětské autoři věnovali výkladu celého čínského práva, ale vítána je i jejich studie o starověké Číně, i když jako průkopnické dílo nemůže být ušetřena nedostatků.

Oba autoři jsou zřejmě spíše obecnými historiky práva než sinology, protože ve své práci použili jedinou čínskou moderní publikaci a necitují žádný původní pramen, pokud nebyl alespoň zčásti přeložen do ruštiny. I ve vlastním výkladu se omezili výhradně na ruský psanou literaturu, i když v ní přirozeně nechybějí ruské překlady současných čínských prací o starých dějinách. Již okolnost, že ponechali stranou poměrně značnou západní literaturu, byť i obvykle obtížně přístupnou v podobě speciálních prací roztroušených po nejroznějších časopisech,¹ ukazuje, že autorům šlo o stručný, spíše populární výklad. Tato okolnost vedla ovšem také k určité jednostrannosti výkladu.

Jistě již dávno nikdo nepochybuje — a ukazuje na to již i název zmíněné práce Čchü Tchung-cu — že při výkladu dějin práva je nutno vzít co nejdůkladněji v úvahu dějiny příslušného státu a společnosti, avšak autoři věnovali této základně neúměrně velikou pozornost, snažili se zbytečně řešit některé otázky, kde se jim prostě nedostávalo síl, a nebyli vždy schopni správně

¹ Srov. recenzi L. A. Jelnickeho, VDI 1963, seš. 3, str. 163—177.

² Stručný přehled bibliografie viz např. v knize J. Tureček a kolektiv, *Světové dějiny státu a práva ve starověku*, Praha 1963, str. 592—593.

ocenit hodnotu a spolehlivost starých čínských pramenů. Celých 32 stran ze 78 vlastního výkladu je věnováno otázce vzniku státu a práva v Číně² a jejímu sociálně ekonomickému řádu, soustředěnému — jak již ukazuje sám název knihy — na odůvodnění názoru, že starověká Čína patří do období otrokářského řádu. Názory na tuto otázku mohou být různé a recenzent je opačného názoru než autoři knihy,³ ale v každém případě nebylo nutné tak obsáhle shrnovat podle předem přijatého hlediska velmi různorodá mínění druhotné literatury, nýbrž stačil stručný poukaz, ke kterému názoru se Rogožin a Strachov připojují.

Vzhledem k tomu, že v problematice nejstarších dějin se autoři opírají v podstatě o staré čínské legendy, byť i přejaté z často nekritických názorů současných čínských historiků,⁴ docházejí buď k zcela idylickým, utopickým představám o charakteru staré čínské společnosti (např. str. 7, kde uvádějí citát z knihy Li Ťi, *Sebraná společenská pravidla*), nebo naopak nacházejí počátky práva již na začátku třetího tisíciletí př. n. l. (str. 11—12). I když tato možnost není zcela vyloučena, nemůžeme ji podložit žádnými konkrétními údaji.

Bylo by rovněž užitečné, kdyby autoři prozkoumali podrobněji povahu pramenů i pro doby zcela historické, kde by totiž měli dávat přednost pramenům původním před odvozenými a pozdějšími, které jsou často spíše ilustrací představ toho kterého historika než obrazem doby, kterou popisuje. Nechci tím říci, že by jejich výklad dějin státu a práva byl tím nespolehlivý, nelze jej však považovat za konečný a zejména nikoliv jednotlivosti, protože celkový nástin odpovídá zhruba stavu současné historické vědy. Je nutno ocenit velké úsilí autorů a podrobné a důkladné studium poměrně rozsáhlé a různorodé literatury, které jim dovolilo zdůraznit řadu dosud málo známých skutečností a spojit je i do nových souvislostí. Tuto část výkladu si tedy přečte se zájmem i sinolog historik.

Těžiško knihy je soustředěno do dvou kapitol, z nichž první pojednává přehledně o státním zřízení (str. 37—63). Po stručném úvodu o nejstarším legendárním období objasňuje ústřední orgány moci a správy zhruba od 14. do 3. st. př. n. l., místní orgány a vojenskou organizaci v téže době a konečně významné období Čchin, kdy došlo k prvnímu sjednocení Číny v roce 220 př. n. l. Nehledě na závažné mezery, které vznikly tím, že celá řada pramenů (např. *Cuo ču a n*) nebyla autorům přístupná, jde na svůj rozsah o celkem výstižný přehled. Daleko větší pozornost však měli autoři věnovat zmíněnému období Čchin, kdy poprvé vznikla centralizovaná despotická forma státu, která se stala pro Čínu typickou. Výklad doby Čchin by tedy neměl být doplňkem k výkladu starověku, ale měl by z něho vyplývat a vrcholit, protože celý předchozí vývoj lze chápat jen jako přechod k tradiční formě čínského státu. Zde tedy došlo k metodicky závažnému nevhodnému rozložení látky výkladu.

Téměř nejkratší je kapitola o právu (str. 64—83), která by měla být základem knihy. Dříve než v předchozích kapitolách přistupují autoři k výkladu historicky lépe známých období, ale i zde se dopouštějí anachronismů, protože

² Nepříliš úspěšným pokusem o řešení tohoto úkolu je knížka Wu En-jü, *Čung-kuo kuo-fa čchi-jüan ti wen-tehi* (Problém vzniku státu v Číně), Šanghaj 1956.

³ Viz můj článek *Prošla Čína obdobím otrokářského řádu?*, Čs. časopis historický XI (1963), 5, str. 615—627.

⁴ Část této problematiky vyličili R. V. Vjatkin a S. L. Tichvinskij, *O nekotorych voprosach istoričeskoj nauki v KNR*, *Voprosy istorii* XXXVIII (1963), 10, str. 3—20.

nacházejí již v 6. st. představitele školy právníků (*fa-tia*, str. 66), ačkoliv sami na téže straně správně upozorňují, že za zakladatele této školy se pokládá Li Kchuej (asi 4. st. př. n. l.); jako obvykle mu přisuzují sepsání Knihy zákonů (*Fa-fing*).⁵ Snaha shromáždit všechny zmínky o právu v tomto období je do jisté míry pochopitelná, protože při jeho výkladu je třeba uvádět konkrétní doklady, nicméně autoři se takto dostávají na tenkou půdu dohadů a starých podvrhů, nemluvě ani o tom, že při spojování různorodých údajů mohou snadno vykonstruovat systém, který nikdy neexistoval.

Podkapitoly jsou věnovány právu vlastnickému, závazkovému, rodinnému, trestnímu a konečně formám soudního řízení. Opakují starou chybu, traktovanou dlouho v části sinologické literatury, že v době Čchin bylo 460 konfuciánů zaživa zakopáno do země (str. 75), vyhnuli se však někdy se též objevujícímu nesprávnému tvrzení, že Wang Mang (vládl 9—23 n. l.) zfalšoval staré knihy, jak se naznačuje na str. 82, pozn. 1. Opět velmi málo místa je věnováno klíčovému období Čchin. Stejně jako v předchozí kapitole lze říci i nyní, že takto podaný stručný přehled má rozhodně svou cenu, protože vhodně shrnuje dost značné množství jednotlivých údajů roztroušených po různorodých pramenech a důslednými odkazy na druhotnou literaturu usnadňuje odborníkovi možnost kontroly a ostatním čtenářům dává celkem spolehlivou, byť i do jisté míry jednostrannou představu.

Knihy je vhodně doplněna chronologickým přehledem pro 23.—2. st. př. n. l. a třemi mapami staré Číny. Nejvítanější je poměrně obsáhlá bibliografie, obsahující některé údaje, nezachycené ani v dosavadních obsáhlých bibliografických ruské a sovětské literatury o Číně. Pozoruhodný je údaj, že recenzovaná kniha je vlastně již druhou knihou na toto téma v sovětské literatuře, protože rovněž v roce 1960 vyšla v Moskvě kniha E. A. Skripileva, *Gosudarstvo a pravo drevnego Kitaja*. Ukazuje se, že sovětští právní historikové, když již ne sinologové, projevují veliký zájem o metodologicky mimořádně významnou problematiku dějin čínského práva. Protože recenzovaná kniha vyšla zřejmě těsně po publikaci Skripilevově, nemohla na ni reagovat jinak než bibliografickým údajem. Recenzent doufá, že získá přístup k Skripilevově studii a bude s ní moci obeznámit čtenáře PHS.

Mám-li se závěrem pokusit o celkové zhodnocení knihy, musím znovu zdůraznit jak závažnost, tak i mimořádnou obtížnost úkolu, který na sebe vzali oba autoři. I když uznáme také jejich píli a důkladnost při shromažďování materiálu, je nepochybné, že jejich dílo poskytuje převážně jen dílčí a první informaci určenou neodborníkovi. Lze jen očekávat, že jejich studie pobídne sovětské specialisty, aby se soustavně věnovali studiu tradičního čínského práva a připravili do několika let jeho chronologicky i rozsahem úplnější přehled. Předpokladem k tomu budou ovšem monografické studie, které Rogožin a Strachov nepochybně velmi postrádali.

Timoteus Pokora

M. H. van der Valk, *Law in Eastern Europe*, Vol. V, Leiden, A. W. Sythoff 1961, ss. 297 až 364

M. H. van der Valk, profesor čínského práva na universitě v Leidenu, podal přehled čínského dědického práva ve své studii v knize *Law in Eastern Europe*, tedy v díle, které je věnováno zcela jiné geografické oblasti. I když jde

⁵ Pro opačný názor viz můj článek *Prameny starého čínského práva*, PHS VI (1960), str. 5—15.

převážně o nástin platného práva, je studie užitečná i pro dějiny práva, protože autor se neustále vypořádává s otázkou vztahu a přechodu od starého práva před rokem 1949 k novému. Platí to zejména o kapitole úvodní (*Former Legislation*) a třetí (*Basic Problems*). Ostatních jedenáct kapitol se zabývá prameny, placením pohledávek, zásadami vyřizování pozůstalostí, okruhem dědiců, jejich pořadím, změnou dědiců (subrogace), dědickými podíly, testamentárním děděním, řízením v případě neexistence dědiců, přenosem dědictví a konečně postavením cizinců. Studie je přehledná a založena na obsáhlém pramenném materiálu. I když autorovi nejsou místy některé termíny socialistického právního řádu zcela jasné, snaží se stále o objektivní a úplný výklad.

Timoteus Pokora

Chen Yu-wo-n, Zum chinesischem Ehegesetz von 1950, Eduard Erkes In Memoriam 1891 až 1958, Lipsko 1962, str. 44—49 (původně uveřejněno ve *Wissenschaftliche Zeitschrift der Karl Marx-Universität, Leipzig* 9, 1956—1960, H. 3, str. 447—452)

Tato krátká studie o čínském rodinném právu je velmi užitečná pro právního historika, protože si výslovně klade za cíl srovnat nový právní stav se starým. Autor se zmiňuje proto nejen o právu v kuomintangské Číně před rokem 1949, ale o stavu v osvobozených oblastech v třicátých letech. Úvodem studuje filosofický a teoretický základ rodinného práva v staré a nové Číně, pak ukazuje na volnost snoubenců k uzavření manželství, která byla dříve omezena. Zmiňuje se o zákazu mít druhou ženu a podrobně rozebírá ochranu zájmu manželky a dětí, která je upravena pružně. Velmi plasticky vyvstává snaha zákona likvidovat dřívější polofeudální stav.

Timoteus Pokora

V. V. Struve, Gosudarstvo Lagaš. Borba za razširenije graždanskogo prava v Lagaše XXV až XXIV vv. do našej ery. Akademia Nauk SSSR, Institut narodov Azii. Moskva 1961, Izdatelstvo Vostočnoj literatury. Stran 104

Když před třemi desetiletími (1934) vydal dnešní nestor sovětské asyriologie své *Očerki socialno-ekonomičeskoj istorii drevnego Vostoka*, bylo již tehdy zřejmo, že jde o práci uznávaného znalce speciální problematiky na poli společenskohospodářských vztahů starověké Mezopotámie, Mše chetitské i Egypta. Po této práci, jež byla ovšem zdaleka již ne prvním článkem v řetězu jeho bádání, zasvěcených starověkému východu, následovaly desítky dalších studií, článků a statí, jež věrně dokumentují, s jakou pozorností akademik V. V. Struve stále sledoval písemné doklady, především na klínopisných tabulkách, jež ustavičně narůstají postupujícími nálezy archeologů.

Nejnovější studie V. V. Struveho svědčí opět o jeho neutuchajícím zájmu pro sumerské klínopisné památky z města Lagaše, jedny z nejstarších, jež jsou z jihomezopotamské oblasti dochovány a jejichž interpretace působí již po filologické stránce někdy nemalé obtíže. Pocházejí z 25.—24. stol. př. n. l., náležely k archivu chrámu bohyně Baby v Lagaši. V. V. Struve z těchto lagašských dokumentů zvolil za předmět svého zpracování především ony, jež osvětlují třídní a politické zápasy obyvatel městského státu Lagaše ve zmíněné době, dále věnoval pozornost reformám Urukaginovým a v jejich rámci přihlíží i k různým problémům chrámového hospodářství a vesnické občiny. Jde o jeden z nejpozoruhodnějších úseků ve vývoji sumerských společenských a hospodářských vztahů, i kulturních poměrů. Urukaginou se V. V. Struve zabývá

velmi podrobně. Domnívá se, že Urukagina dosáhl svého vladařského postavení v Lagaši (s původním titulem *ensi* — V. V. Struve se rozhoduje pro původní čtení tohoto titulu jako *patesi*), poněvadž se opíral o veškeré svobodné obyvatelstvo Lagaše; stalo se tak pokojnou cestou, při níž Urukaginův předchůdce, Lugalanda, nebyl odstraněn násilím, jak bývá mnohdy uváděno spolu s označováním Urukaginy jako usurpátora; Lugalanda žil s přiznáním určitých výsad ještě v prvních letech Urukaginovy vlády, patrně mimo Lagaš.

Ústřední částí studie V. V. Struveho jsou reformy Urukaginovy, v nichž autor spatřuje řadu postupně vyhlašovaných opatření (v běhu dvou let Urukaginovy vlády), jejichž dovršení a uplatnění zmařila válka se sousedním státem města Ummg. Reformy směřovaly podle akademika Struveho především k zařazení velkého množství příslušníků obcí mezi chrámový personál s přiznáním nároků na přiděl naturálií; další jejich cíl směřoval k vyrovnání dotud nestejně velkých nároků personálu okrajových chrámů s ústředním chrámem Lagaše; důležitou reformou bylo obnovení pravomoci místních soudů a jejich vyloučení z kompetence ústřední správy: nikde však není doložena účast lidových vrstev na tomto soudnictví. Mnoho reformních opatření se týkalo ochrany řemeslníků a zemědělců před přehmaty úředníků; výslovně se přislíbují ochranná péče vdovám a sirotkům. Také řada kultovních obřadů měla být zpřístupněna širším kruhům obyvatelstva (snížením příslušných poplatků a dávek). V. V. Struve zdůrazňuje konečně i ony reformní předpisy Urukaginovy, které svědčí o doznívajících přežitcích matriarchátu (např. ustanovení, v němž V. V. Struve spatřuje zákaz polyandrie).

Knihá akademika V. V. Struveho může být zařazena mezi nejvýznamnější práce, které byly napsány o tzv. lagašské epoše sumerských dějin. Lze z ní čerpat velmi poučné doklady o vytváření městských států a jejich organizací, stejně jako o třídních rozporech i úsilí svobodného obyvatelstva o uhájení občanských práv vůči chrámové hierarchii a palácové vrchnosti. V. V. Struve se opírá o přímé sumerské klínopisné prameny a v rozsáhlém poznámkovém aparátu (celkem 375 poznámek na str. 61—102) se vypořádává i s odchýlnými stanovisky jiných odborníků na tomto poli.

Josef Klíma

Juliusz Bardach, Historia praw słowiańskich. Kwartalnik historyczny, roč. 70, 1963, str. 255—285

U příležitosti V. mezinárodního slavistického sjezdu v Sofii (1963) obnovuje významný polský právní historik-marxista starou diskusi o možnostech historického studia státu a práva u Slovanů, o koncepcích tzv. slovanského práva a o metodách, jež dnes v právních dějinách slovanských zemí a národů lze aplikovat. Opětovně se skepticky vyslovuje o romantickém pojetí „slovanského práva“, jehož ideologické kořeny se pokouší určit a pro jehož podivuhodnou životnost hledá vysvětlení.

J. Bardach se vyslovuje pro srovnávací studium dějin státu a práva u Slovanů v rámci *obecných právních dějin*, jak pro to poskytuje přirozený základ jazyková a kulturní blízkost slovanských národů. Jak se zdá, uzrává v přítomné době skutečně již situace pro definitivní vyřešení koncepcí a metod právněhistorické slavistiky, o jejímž existenčním oprávnění nelze pochybovat. Právněhistorické studie — navazující na dobrou domácí tradici v tomto směru — pokusí se v příštím ročníku přinést k těmto otázkám příspěvek z pera povolání českého právního historika.

Václav Vaněček

V některých českých literárních památkách objevuje se záhy feudální ideologie. Je to myšlenka věrnosti vůči pánu (1. staroslověnská legenda o sv. Václavu, Kosmas) a koncepce Přemysla Otáče podle biblického a antického vzorku jako panovníka (zvířecí báje), jenž zemi dal pevné a přísné zákony (Kosmas). Feudální družinu od předfeudální liší moment přidělování půdy družinníkům. Český stát představuje se poměrně stabilní na rozdíl od Velkomoravské říše, kterou ještě není možno pokládat za feudální stát. Translační teorie o přenesení vlády z Velké Moravy do Čech je dílem až 13. století, jak ukazuje její základ, literární schéma rytířské poezie (jiné doklady Graus neuznává). Mocenský tlak zvenčí přispěl ke vzniku církevně státní ideologie (podle Grause — v Polsku podobný stav v téže době vyvolal spíše růst vnitřní). Knížecí úřad jako organická součást legend se objevuje v 10. století, koncepce „zemského patrona“ je pak dobudována ve 12. století.

Vladimír Procházka

Początki państwa polskiego I—II, Poznań 1962. Państwowe wydawnictwo naukowe, 430 + 370 str.

Millenium polského státu zavdalo podnět k vydání sborníku, jenž jednak synteticky shrnuje stav bádání v jednotlivých otázkách, jednak — což je zvláště důležité — přináší data závažná z hlediska celoslovanského a srovnávacího. Tak především K. Tymieniecki poukazuje na to, že ve 4. století se Slované stýkali s antickým světem výrazněji než Germáni v té době, že *Germania magna* zahrnuje i Slovany a že vznik nových formací v 10. století na severu jako zlom evropských dějin podle Pirennea je způsoben aktivitou nejen národů germánských, nýbrž i slovanských. G. Labuda, podává přehled vývoje politické organizace u západních Slovanů, pokládá (na rozdíl od svých starších názorů) Sámovu říši za útvar předstátní, nevzniklý sociálním růstem vnitřním a v němž vrch mají kmeny moravské. Velkomoravskou říši nemá ještě za útvar raně feudální (nejsou odděleny třídy, není dobudována ústřední vláda), blíží se mu však velice na sklonku doby Svatoplukovy. Výskyt starobylých politických forem u Veletů a pozdější rozpory v lůně luthického svazku vysvětlil přetrváváním starších sociálních forem a vývojem hospodářského života. V hospodářském životě Pomorí rozlišil pásma pobřežní, pojezerní, zemědělské a zůstalé lesní a močálové a pomorské zvláštnosti vysvětlil periferním postavením, oddělením od Polska sférou pralesa, neexistencí vládnoucí třídy a proti tomu politickou rolí měst, jakož i opřením o Německo v závěrečné fázi vývoje; polské vlivy se projevíly v oblasti sociálně ekonomické (feudalismus), administrativní (hradská soustava) a kulturní (křesťanizace, církevní organizace). Vedle toho podal přehled styků Pobaltí se Skandinávií.

Pokud jde o společenskou organizaci, ukázal srovnáním s pozdějšími poměry na Mazovsku Tymieniecki, že rod se vyznačoval názvem *plemie* — nakolik ovšem lze připustit analogii i pro předfeudální dobu. Staré politické celky byly (obdoba u Germánů) federací plemen (v jeho pojetí) a velkých rodů šlechtických. Velkorodina a malorodina jsou organismy ryze hospodářské. Výrazem teritorializace je *žreb*, ves-samota, a *župa-powiat*. Velké množství hrazených míst pochází z tohoto přechodného období. Rod klientární předchází feudálnímu, ale i ten je organizován na rodových zásadách. Smurdové repre-

zentují poměry starší. Za profeudální elementy pokládá precarium, beneficium, vassalitu a imunity. Labuda vykládá tradiční klasickou linii růstu politických hodnostářů: župan-velmož-feudální pán-kníže. W. Hensel podal obecnou linii vývoje hradů, které povstaly v prvních stoletích naší éry (křovinaté, palisádové) a typický zlom, spojený se vznikáním státu, představují od 8. století, odkdy hrady s podhradím se mění v administrativní a strategická centra, nakonec vystřídané soustavou malých hradů feudálních. Obraz postupného růstu měst kumulací osad podali K. Żurovski (Hnězdno), K. Kaczmarczyk (Poznaň) a T. Lalik, jenž výkladem všeobecné povahy ukázal zejména na povislanský Stradov bez služebních vsí (tedy starší vývojové stadium), souvislost vývoje s dobou předfeudální, roli zbožně peněžního hospodářství, vystupování milites a řemeslníků na podhradí a sezónní, resp. dílčí výskyt řemesel v městě. Obecnou charakteristiku materiální kultury podává J. Kostrzewski. Pro kulturní vývoj jsou důležité závěry A. Giejsztorra o předkřesťanském etickém pojmosloví, roli křesťanství v momentu vnitřní krize starých kultů (splnění nadějí) a jeho významu při podřízení celé společnosti určité disciplíně a prvotní koncepci Krista jako přísného knížetesoudce. Na celoslovanské základně, ale opíraje se především o poměry polabsko-pobaltských Slovanů, podává výklad pohanského náboženství St. Urbáńczyk.

V rámci tematiky ryze polské jedním z nejdůležitějších článků je rozbor otázky kmenů, jež provedl St. Zajaczkowski (vislanští Chorvaté a Lendizi jako starší vrstva, 6 oblastí velkopolských, 4 území Polanů severních, přínáležítost Lubušanů k polabsko-pobaltským Slovanům). Druhým je vynikající přehled problematiky proslulé listiny *Dagome iudex*, jež podává B. Kurbisówna, zjišťující, možno říci s definitivní platností, že centrem Měškova státu bylo Hnězdno, nikoli Štětín. Situaci západní a východní hranice popisují K. Maleczyński a St. M. Kuczyński, jenž přináší i významné závěry o rozdílnosti politické a etnické hranice a povaze mezipásmového obyvatelstva, stále více podléhajícího vlivům politických elementů. Domácí prvky a cizí vlivy při vzniku státních a právních institucí rozebírá A. Vetulani, podává řadu zajímavých postřehů (větší vliv křesťanství než v Čechách, nutnost srovnávací metody a přihlížení ke kanonickému právu, změna knížecích daní v dominiální dávky). Vyčerpávající přehled vývoje knížecího piastowského domu a systematiku příjmové základny knížecí soustavy (dávky, vlastní hospodářství, přímé služby) přináší H. Łowmiański. Vojenské zřízení probírá A. Nadolski. Poměrem k Římu a církevní organizací se zabývají T. Mantuffel a T. Siłnicki, K. Tymieniecki konstruuje poměr Polska k německé říši jako poměr partnerů zcela rovnořadých a bez prvků závislosti. Sborník se vyrovnává i s problematikou jazykovou (T. Lebr-Splawinski), historiografickou (B. Kurbisówna) a dějin umění (J. Karwasínska, Z. Świchowski). Poněkud neústrojně je připojen rozbor pozdější problematiky slezské (K. Maleczyński).

S některými tvrzeními ve sborníku nelze souhlasit. Tak např. s míněním o původní závislosti politických jednotek na jazykových (Labuda I 46), s významem „teritoriální kmen“ u termínu *gniazdo* se ztotožňováním župy s pozemkovým majetkem, s pokládáním *župana* za označení s koncovkou cizí, s tezí, že země má povahu větší župy (Tymieniecki II 44, 48–49) a že stát je prius před městem (II 48, Lalik II 107), že velký majetek vzniká až po vzniku státu (Łowmiański II 34, Lalik II 124), že většina obyvatelstva závisí

přímo na knížeti (Łowmiański II 32), že úřady jsou původu domácího a kompoziční tresty proti tomu cizího, jakož i že služebné vsi ukazují na vliv český (Vetulaní II 174, 177, 184, 179) atd.

Vladimír Procházka

Vladimír Procházka, *Książęcy narok służebny a narok dominialny. Kwartalnik Historyczny*, roč. 70, 1963, str. 427—435

Pronikavě a plodně zasahuje tímto nevelkým článkem český právní historik do dlouholeté polské diskuse, jež se zdála být už beznadějně zapletená a nepřehledná. Šťastně, jak mám za to, ukazuje, jak v mnohých, na první pohled navzájem zcela odlišných řešeních tohoto svízelného problému jsou dílčí poznatky a drobné postřehy, jež — spojeny dohromady — dávají možnost přijatelného celkového vysvětlení. Koncepce, kterou Procházka nabízí, přesvědčuje především tím, že znamená řešení vývojové, dynamické: náročníci prošli složitým vývojem, v jehož starší fázi (před 13. stoletím) *nárok* znamenal v Polsku v podstatě knížecí spojovací službu a v mladší fázi různé povinnosti hospodářské povahy v rámci pozemkových vrchností. Na poměrně málo stránkách promítá se tu do jedné speciální otázky obsáhlá problematika raně feudálního státu a jeho hospodářské a sociální struktury, a to nejen v Polsku, nýbrž i v okolních zemích, zvláště slovanských. V obsáhlém poznámkovém aparátu shrnuje Procházka všechnu hlavní literaturu, přičemž výrazně vystupují do popředí i právněhistorické práce české. Pochybné je však, jak se domnívám, srovnání (na str. 429) polských knížecích náročníků s funkcí a systémem českých zahraničních lén.

Václav Vaněček

Iura Prutenorum, vyd. a přel. Józef Matuszewski, Toruń 1963, 78 str.

Vydáním a překladem sbírky nejstaršího pruského práva dostává se badatel do rukou mimořádně cenná památka se sledy právních obyčejů ještě i z doby přechodu rozložené rodové společnosti k raně feudální. Matuszewski mohl založit edici na nejstarším rukopise IP (z poč. 15. stol.) Neumannově (existujícím dnes jen v Neumannově spisu, originál zmizel za druhé světové války), jež neměl k dispozici první editor IP, Laband (1866). Tak se ukázalo, že tato památka, sepsaná neznámým Němcem kolem r. 1340 za křižáckého velmistra Dietricha z Altenburga, měla původně buď jen prvních 86 článků, nebo, představuje-li tato redakce redakci už druhou, dokonce toliko jen 30 článků. Později vzniklá systematická varianta IP dosáhla r. 1539 počtu 102 čl., avšak ještě i po tomto datu byla starší nesystematická varianta rozšířena na 127 čl. IP obsahuje pruské obyčejové právo, judikaturu a velmistrovská nařízení. Matuszewski zamítá mínění Pašutovo, že by bylo možno v textu odlišit vrstvu předkřižáckou a že by IP platila jen pro Pomezaní — ve skutečnosti zahrnují celou oblast Královských Prus. Genezí, obsahem i jazykově představují pruský korelát nejstarší sbírky polského práva, tzv. *Knihy Elblangské*, již vydal rovněž Matuszewski r. 1959. I tato nová edice a překlad se vyznačují jeho obvyklou precizností a akribií.

Vladimír Procházka

Jerzy Walachowicz, *Monopole książęce w skorbowości wczesnofeudalnej Pomorza Zachodniego*, Poznań 1963, 300 str.

Důkladná monografie polského badatele je novým důkazem vysoké úrovně polské medievistiky v oblasti dějin státu a práva. Bohatou látku, kterou pilně

shromáždil, vtělil autor především do partie (str. 7—242), kterou nazval „Analytická část“. Probírá zde systematicky regály mincovní, celní, trhové, krčemní, mlýnské, honební, včelařské, rybářské, horní a pobřežní v dané oblasti. Celkové výsledky jsou pak formulovány v „Syntetické části“ (str. 243—280), kde čtenáře zaujme zejména kapitola věnovaná formám, ve kterých bylo knížecích regálů prakticky využíváno.

Je škoda, že se autor neseznámil včas s českou právněhistorickou literaturou z třicátých let tohoto století (neuvádí ji ani v seznamu literatury na konci knihy), která by mu pravděpodobně byla dala možnost, uvážit i některé další koncepce, popř. k nim zaujmout kritické stanovisko.

Václav Vaněček

Gerard Labuda, *O domniemanych rzędach czeskich w Opolskiem w latach 1246—1247, Medievalia w 50 rocznicę pracy naukowej Jana Dąbrowskiego, Warszawa 1961, str. 53—60*

V českých letopisech, zvaných druhým pokračováním Kosmovy kroniky, je k r. 1246 poznamenáno, že po smrti Měška, knížete polského (dux Poloniae), který zemřel bezdětný — míněn je zřejmě opolsko-ratibořský kníže Měšek II. Otylý (+ 1246) — velmoži tohoto knížectví přijali za knížete Vladislava, syna českého krále Václava I. V dosavadní literatuře byla tato zpráva hodnocena různě. Palacký, Lorenz a Novotný ji uvěřili, aniž se vypořádali s polskými prameny, které ji odporují; Biermann, Dudík a Grünhagen ji odmítli, aniž vysvětlili omyl letopiscův. Tohoto úkolu se podjal G. Labuda. Dokazuje, že uvedená zpráva českých letopisů odporuje jednoznačným informacím pramenů polských (testament Měškův, Długosz a jiné zprávy) podle nichž nástupcem Měškovým v Ratibořsku se stal jeho bratr Vladislav. Kosmův pokračovatel nerozlišil oba Vladislavy (polského a českého) a volbu Pjastovce Vladislava za knížete ratibořsko-opolského po smrti jeho bratra Měška (1246) připsal mylně moravskému markraběti Vladislavovi (+ 1247), o němž v předchozí větě uvedl, že r. 1246 sňatkem získal vévodství rakouské. Podle Labudy vznik omyl tak, že Kosmův pokračovatel měl před sebou dvě zprávy z r. 1246: o získání Rakous Přemyslovci a o smrti Měška II. V obou měli úlohu Vladislavové a kompilátor v nich viděl jednu osobu. Je to nejprostší vysvětlení domnělé české vlády v Horním Slezsku v l. 1246/7, o níž polské prameny nic nevědí. Labudova studie je zároveň cenným příspěvkem k dějinám české analistiky. Navazuje na práce Šimákovy a Mendlovy, zjišťuje kompilační ráz českých letopisů, jejichž autor — pravděpodobně pražský kanovník Řehoř, sepsavší celek v l. 1281—1283 — použil též ztraceného letopisu dominikánského, který se dostal do Prahy kolem r. 1255 v souvislosti s ostatky sv. Stanislava.

Hynek Bulín

Die Schöffenspruchsammlung der Stadt Pössneck, Teil III. G. Buchda, *Die Bedeutung der Sammlung für die allgemeine Rechtsgeschichte, Ordnung der Sprüche nach Rechts-sachen*, Weimar 1962, Thüringische Archivstudien Bd. 9, str. 150

Na okraji dříve již vydané edice (*Die Schöffenspruchsammlung der Stadt Pössneck, I. Der Text der Sammlung*, bearb. v. R. Grosch, K. T. Lauter u. W. Flach, tamtéž 1957) klade si Buchdova práce za cíl osvětlit strukturu a význam pozoruhodné sbírky nálezů duryňského města Pössneku z r. 1474. Dotčená práce doplňuje v tomto směru rovněž již dříve publikovanou studii zemřelého W. Flacha (tamtéž, II. *Studien über die Entstehung und die landesgeschichtliche Bedeutung der Sammlung*, 1958) zabývající se touto právní

památkou z hlediska regionálního bádání. Zasvěcený a pečlivý Buchdův rozbor začleňuje pössneckou sbírku do souvislosti celoněmeckého právního vývoje a ukazuje i její typické stránky z hlediska vývoje saského práva. Šéfovské nálezy z města Pössnecku vznikly v době předcházející těsně období, ve kterém na saské právo počala působit již učená jurisprudence. Jak známo, byli to právě akademicky vzdělaní právníci, kteří ze saského práva učinili jednu z významných složek obecnoprávní nauky, zejména v její podobě tzv. *usu modernu*. Spočívá tedy hodnota pössnecké sbírky především v tom, že jde o jakési poslední zachycení saského práva v jeho, možno říci, původními, recepčními doktrínami nedotčeném stavu. Druhou část knihy vyplňuje podrobně a široce rozpracovaný věcný rejstřík k edici, který je pozoruhodnou ukázkou do důsledků jdoucí snahy po nejdokonalejším zpřístupnění dotčené právní památky.

Valentin Urfus

Nikola Radojčić, *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazareviča*, Beograd 1962, Srpska akademija nauka i umennosti, 100 stran a XXVI obr. příloh

Donedávna bylo srbské a bosenské horní právo známo jen z tureckého textu tzv. *kanun-i sas* (tzv. saského horního zákona), který byl nalezen v Zemském muzeu v Sarajevě a r. 1913 otištěn v srbochorvatském překladu F. Spahem. Nyní získala Srbská akademie věd opis horního práva Štěpána Lazareviče z r. 1412 v původním srbském znění, který byl podkladem pozdějšího tureckého překladu.

Autorova práce je složena ze tří částí. Úvod (str. 1—34) pojednává o Novom Brdu jako horním městě, o horním zákonodárství ve středověkém Srbsku a o horním zákonu Štěpána Lazareviče podle nově objeveného textu. Tato část obsahuje nejzávažnější výsledky studia rukopisu. Jedná zejména o vztahu srbského horního práva k jiným podobným řádům. Radojčić přiznává, že toto právo obsahuje různé cizí prvky, zejména z českého, slovenského a uherského horního práva, považuje je však vcelku za německý typ. Soudí tak mimo jiné z toho, že se v jeho textu objevují četné hornické výrazy středohornoněmecké. Radojčić tu akceptoval starší názory o saském základu srbského horního práva, aniž si povšiml, že jihlavské horní právo, jehož základem byly prvky domácího zvykového slovanského horního práva, bylo převzato ve Freibergu a v B. Štiavnicí, podobně jako horní právo kutnohorské platilo v Kremnici. Jestliže připouští zásadní význam Štiavnice a Kremnice pro srbské horní právo, pak by měl uvést jako základní pramen srbského horního práva právo české, protože úloha Štiavnice a Kremnice je teprve sekundární. Zabýval jsem se podrobně celou touto problematikou ve studii *K otázce původu hornictví a horního práva v Srbsku a v Bosně* (Příspěvek k dějinám českého, slovenského a srbského horního práva), Bratislava 1960, Slovanské štúdie III, str. 437 ad. Škoda, že autor — aspoň při korektuře — k mým vývodům nepřihlédl.

Druhá část knihy přináší texty Zakona o rudnicima a statutu Novo Brda (str. 35—57). Třetí částí (Exkurs, str. 59—65) pojednává o dvou, mezitím nalezených dalších rukopisech tohoto zákona, a to v tureckém znění v pařížské Národní knihovně a o latinkou psaném srbském textu v městské knihovně ve Splitu. Dále následuje slovník odborných, zejména německých výrazů (str. 73—90), přičemž je použito z literatury o českém horním právu jen zastaralého Zychova díla z r. 1900.

Knihy má nepochybný význam i pro studium našeho horního práva.

Jaroslav Pošváf

František Čáda, Olomoucký kodex Václava z Jihlavy, Studie o rukopisech, vydává Komise pro soupis rukopisů ČSAV, 1963, str. 77—154

Studie Františka Čády je důležitým příspěvkem k dějinám městského práva na Moravě, zvláště pak k otázce vytváření domácí právní oblasti olomoucké. Čáda polemizuje s dosud běžně tradovaným výkladem o přesném rozhraní oblasti práva tzv. magdeburského a norimberského na Moravě, a pokud jde o Olomouc, upozorňuje, že právo saské bylo zde užíváno prostřednictvím tzv. knihy míšeňské, nikoliv *Sachsenspieglu*.

Kodex Václava z Jihlavy pak je podle názoru autora konečným výsledkem úsilí olomoucké městské rady o vytvoření vlastní právní sbírky, která by odpovídala postavení Olomouce, která se od roku 1352 stává nejvyšší odvolací instancí mezi severomoravskými městy. Na reprezentativní význam Václavova kodexu ukazuje i mimořádně bohatá výzdoba a značná nákladnost, s jakou byl vypracován.

V závěru své studie připojuje autor i rozbor zachovaných zpráv ze života Václava z Jihlavy a nadhazuje domněnku o jeho studiích na universitě vídeňské, zároveň však vyslovuje své pochybnosti nad touto možností. Nová studie Čádova znamená nepochybně další důležitý pokrok v úsilí o zpracování dějin městského práva na Moravě.

Karel Malý

Miroslav Boháček, Le opere delle scuole medievali di diritto nei manoscritti della Biblioteca del Capitolo di Olomouc, Studia Gratiana 8 (1962), 307—421

Práce prof. Boháčka, *Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny olomoucké*, Rozpravy ČSAV, Praha 1960, se zpřístupňuje italským překladem v boloňské revui, určené pro větší práce z oboru dějin kanonického práva, mezinárodní vědecké veřejnosti. Doplnky českého textu jsou jen podružného rázu. — Podrobnou recenzi Boháčkova spisu viz v tomto sborníku, ročník 7, (1961), 343—349.

Jiří Kejř

Jiří Kejř, Les manuscrits du décret de Gratien dans les bibliothèques tchécoslovaques. Institutum Gratianum, 1962, 113 str.

V současné době jsme svědky začínající velké mezinárodní diskuse o funkci a formách soupisu rukopisů. Vedle statí teoretických¹ mají v ní svůj význam i nově publikované inventáře a katalogy, ať již zaměřené k poznání lokálního fondu nebo skupiny kodexů určitého tematického okruhu. Do této druhé kategorie patří i Jiřího Kejře záslužný katalog rukopisů *Dekretu Gratianova* v Československu.

Kejřův soupis je katalog právního historika-medievalisty, zaměřený k potřebám kanonistiky, avšak projevuje se v něm i Kejřovo důvěrné seznámení s prací o rukopisech. Jeho dílo je tedy nejen přínosem pro právní vědu, ale i pro kodikologii. Jádrem katalogu spočívá v kritickém rozboru textu, zvláště glos (v závěru je připojena podrobná tabulka *paleae* v našich rukopisech). Snaha po dešifrování siglů a zachycení různých individuálních zvláštností a odchylek není však v nepoměru k podaným kodikologickým informacím, i když tyto

¹ Gilbert Ouy, *Projet d'un catalogue de manuscrits médiévaux adapté aux exigences de la recherche moderne*, Bulletin des bibliothèques de France 6, 1961, 319—335; F. Masai, *Le problème des catalogues de manuscrits médiévaux*, Bulletin des bibliothèques de France 8, 1963, 1—10.

jsou údaji doprovodnými. Autor sleduje svědomitě skladbu a úpravu kodexu a ze svých pozorování čerpá zpětně podněty k interpretaci textu. Jeho popis usiluje tedy o organickou jednotu, je typem katalogu, který chce být nejen kritickým popisem, ale i vědeckým výkladem textu, studií o problému.

Kejř popsal celkem 12 rukopisů Dekretu Gratianova, jež se dochovaly na našem území. Materiál si rozčlenil do tří oddílů. V prvním jsou analyzovány rukopisy, obsahující nejstarší vrstvy glos, v druhém jsou kodexy s glosou ordinaria Bartoloměje Brixenského, v třetím texty doprovázené touž glosou, avšak typem Laurentius. Většina rukopisů pochází z Itálie, hlavně z Bologně. Znovu je tak prokazováno těsné spojení naší středověké právní vědy s jejím světovým centrem. Potvrzuje se kontinuita styků, začínajících kaplanem Vincenciem, jenž za italského tažení Vladislava již r. 1159 opatřil pro svého pána, biskupa Daniela, v Bologni exemplář Dekretu (srov. PRB 2, 445); Čechové odcházeli do Itálie za právnickým vzděláním a odtud přiváželi i knihy. Mezi dvanácti popsanými rukopisy je jen jeden českého původu (Praha UK VIII F 5).

Kejřův soupis rukopisů Dekretu Gratianova v Československu dobře reprezentuje naši právní vědu v zahraničí; je součástí velkého mezinárodního programu připravujícího materiál k prohloubenějšímu studiu dějin církevního práva.

Spunar

Miroslav Boháček, Un manuscrit intéressant du «Compendium» de Werner von Schussenried, *Traditio* 18 (1962), 472—482; Nové svědectví o původní podobě Gratianova Dekretu — K nálezu kynžvartského rukopisu Kompendia Dekretu Wernera ze Schussenriedu, *Studie o rukopisech* 1962, 133—153

Profesor Boháček předložil mezinárodní i české veřejnosti výsledky svého bádání nad vzácnou památkou literatury kanonického práva z počátku 13. století, *Kompendiem Dekretu Gratianova*, jehož autorem je Werner von Schussenried. Mohl navázat na objev jiného rukopisu v knihovně švýcarského kláštera ve Sv. Havlu (St. Gallen, Stiftsbibliothek 683), o němž zprávil A. M. Stickler, *Iter Helveticum*, *Traditio* 15 (1958), 475—478. Proti rukopisu svatohavelskému má rukopis kynžvartský, objevený Boháčkem (zámecká knihovna v Kynžvartě 20 H 27) některé odchylky, které umožňují jednak vzájemné srovnání, jednak dosažení obecnějších závěrů o Dekretu Gratianově.

Boháček navázal na zjištění vědeckých prací poslední doby o postupném přidávání některých částí Dekretu Gratianova do díla již ve své původní podobě hotového, prokázal, že původní podoba díla Wernerova se omezovala na distinkce a causy a že ostatní části (Tractatus de poenitentia a De consecratione) nebyly v jeho předloze. Tím byl podán nový nepřímý důkaz o původní podobě Dekretu Gratianova, který se skládal pouze ze dvou částí.

České znění práce se neliší od francouzského, má však navíc některé informace o současných výsledcích bádání o kanonických rukopisech, které nebylo třeba uvádět ve specializovaném časopise mezinárodním.

Jiří Kejř

Václav Vaněček, Eine Weltfriedensorganisation nach den Vorschlägen des böhmischen Königs Georg von Podiebrad und nach den Ideen des Johannes Amos Comenius, *Sitzungsberichte der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Klasse für Philosophie, Geschichte, Staats-, Rechts- und Wirtschaftswissenschaften*, Jahrgang 1962, No. 3, str. 1—41

Jako člen delegace presidia ČSAV, která navštívila na podzim r. 1961 Německou demokratickou republiku, přednesl profesor Vaněček tuto přednášku

která je přepracovaným a rozšířeným zněním jeho francouzské přednášky, uveřejněné již v publikaci Společnosti Jeana Bodina (La Paix, Bruxelles 1961, 199—218). — Autor doplnil především novými podrobnostmi obsah přednášky, připojil bohatý poznámkový aparát, opřený o pečlivé studium pramenů a široké literatury, a zdůraznil historický význam mírových návrhů krále Jiřího i J. A. Komenského v dějinách mírových snah. Tím položil i aktuální akcent na historikovu práci, která v jeho pojetí slouží dnešnímu úsilí o zachování světového míru. — V podobě, jak je publikována v německém znění, slouží práce jako základ pro příští poznávání významné české účasti na vytvoření podmínek pro zajištění míru a podnětně předznamenává již oslavy 500. jubilea návrhů krále Jiřího na mírovou organizaci evropských států, jak jsou pojaty mezi světová kulturní výročí UNESCO pro rok 1964. (Našeho čtenáře seznámil s obsahem přednášky český výtah z francouzského znění, který vyšel v tomto sborníku roč. V. (1959), str. 282—290.)

Jiří Kejř

Jiří Klabouch, Die humanistische Jurisprudenz und die Rechtsentwicklung in den böhmischen Ländern, Renaissance und Humanismus in Mittel- und Osteuropa II, vyd. Joh. Irmischer, Akademie-Verlag, Berlin 1962, str. 279—303

J. Klabouch ve své studii stručně poukazuje na obecný význam recepce římského práva pro hospodářské poměry, které se v Evropě počínají rozvíjet na sklonku středověku. Meritum svého pojednání pak věnuje uplatnění římského práva v českých zemích, přičemž sleduje roli romanistiky v antagonistickém střetnutí šlechty a krále, jakožto reprezentanta pro hospodářský vývoj nezbytného centralismu. Na tomto pozadí ukazuje na vliv římskoprávní u jednotlivých významných představitelů právního života v českých zemích i na příspěvek romanistiky k formování právního stavu a na její úsilí o získání půdy na pražské universitě. Novem Klabouchova zpracování je zdůraznění politického aspektu tohoto úsilí i jeho nevalného úspěchu.

Klabouch má dar spojit obecný pohled s pramennými jednotlivostmi a stručnými slovy ukázat nejobecnější rysy výstižně doplněné charakteristickými údaji, které specifikují nejen dílo, ale i osobu a politický význam či ambice toho kterého právníka. Díky této schopnosti se mu podařilo podat na dvaceti stranách pěkný nástin právního vývoje v českých zemích, v období humanismu, i těch, kteří byli v oblasti jurisprudence jeho nositeli. Naše právní historie je tak obohacena o poučnou práci z oboru vývoje právních idejí, jejichž vědecké traktování zůstává u nás stále pouhou popelkou. Hodnotu Klabouchovy studie zvyšují četné bibliografické údaje, na újmu jí však je lapidární stručnost, jež nutně stěsnává myšlenkové bohatství do formy, která klade značné nároky na čtenářovu pozornost a autorovi nedovoluje, aby sdostatek odlišil třídící a zobecňující vliv vlastní humanistické romanistiky od převážně institucionálního přínosu, který našemu právníctví poskytl mos Italicus.

Zdeněk Kryštůfek

Vladimír Procházka, Trhová smlouva na poddanskou nemovitost v Čechách v 16. a 17. století, Sborník historický 10, 1962, str. 93—144

Procházkaova studie, vzniklá jako součást jeho rozměrné monografie *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. stol.*, čerpá z bohatého materiálu pozemkových knih, hospodářských instrukcí a z veškeré literatury. Nutno konstatovat, že v takovém materiálovém rozsahu nebylo pozem-

kových knih v české právněhistorické, ani historické literatuře dosud použito. Trhová smlouva na poddanskou nemovitost je vedle dědického převzetí usedlosti nejčastějším vkladem v pozemkových knihách a proto má samostatná Procházkova studie své opodstatnění.

Časté převody poddanských nemovitostí (v údobí 10—20 let) prováděné systémem závdavků a splátek autor historicky nevysvětluje, ale pouze je konstatuje jako fakt a popisuje jejich různé formy a cituje množství konkrétních případů, mnohdy snad až nadbytečně. Správné je autorovo potvrzení staršího historického zjištění, že placení celé trhové sumy hotově se v trhových smlouvách vyskytuje pouze výjimečně a že je způsobeno stálým nedostatkem hotových peněz na vesnici (str. 95). Patříčná pozornost je soustředěna na otázku, dosud historicky nevyřešenou, na cenu poddanské nemovitosti. Nejasnost spočívá v tom, zda cena představuje skutečnou hodnotu usedlosti s hospodářským vybavením, nebo zda vyjadřuje stabilním způsobem vztah poddaného k usedlosti. K vyřešení této otázky je nezbytné určit, co poddanská nemovitost je; tento problém bohužel Procházka nevyřešil, ale přece snesl a utřídil četný materiál, z něhož bude možno vycházet a srovnávat.

Podobně můžeme charakterizovat i rozbor závdavku na poddanskou nemovitost, jehož kořeny klade autor do kolonizačního zákupu. Podrobně je sledována výše závdavku a způsoby jeho plnění — zaplacení při zápisu trhové smlouvy, náhradní způsoby plnění, neplacení závdavku. Základní část knihovní agendy představují od 2. pol. 16. století splátky na nemovitosti, zvané nejčastěji „vejrunky“. Procházka popisuje různé způsoby splátek, výjimky a regionální zvláštnosti. Využil přitom i ustanovení četných hospodářských instrukcí a správně je porovnal s běžnou dobovou praxí.

Zajímavým jevem byl prodej gruntovních peněz za hotové peníze. Autor opět potvrdil, že tyto prodeje byly důsledkem hospodářské situace na venkově, a že to byly většinou spekulativní akce zámožnějších venkovských vrstev, vrchnosti i měšťanů.

Ke studii jsou připojeny tabulky o prodejích usedlostí, o pohybu cen a hospodářů, o závdavcích a splátkách a dále přílohy různých typů trhových smluv (str. 124—142).

Je přirozené, že metoda této práce je právně historická; v důsledném použití právního rozboru, v klasifikaci jevů a rozčlenění látky je její přednost, ale i slabina. Předností je přesné rozlišení jevů a jejich formální výklad a zařazení; nedostatkem to, že nevynikne sociální a dobová podmíněnost konkrétního jevu, jakým byl trh poddanské nemovitosti. Toto konstatování však není míněno jako výtka autorovi, ale spíše jako pobídka pro historiky, kteří se budou touto problematikou zabývat. Procházkova práce k tomu nabízí bohatý materiál právnícky zpracovaný. Zvlášť nutno ocenit pečlivost a přesnost s jakou autor pracuje, drobné chyby jsou prakticky zanedbatelné (např. zkomolenina na str. 102 — skalicko — bohumilickámalovecká kniha — jde o knihu statku Skalice-Bohumilice, vzešlou z kanceláře Malovců, některé chyby jsou v prepísech starých textů).

Hanzal

František Čáda, Nález právní knihy Karla staršího ze Žerotína. Studie o rukopisech vydávaná Komisí pro soupis rukopisů ČSAV, 1962, str. 13—64

František Čáda podává ve své studii zprávu o šťastném nálezu neznámé dosud právní knihy Karla staršího ze Žerotína, které dává vzhledem k prav-

děpodobným úmyslům autorovým název *O právu našem*. Kniha vznikla v r. 1607 nepochybně s cílem nahradit zastaralou právní knihu Tovačovskou, překonanou pozdějšími zemskými zřízeními. Autor předpokládá rovněž u Žerotína snahu vyrovnat se svému předchůdci — Tovačovskému — nejen v jeho státní funkci zemského hejtmána, ale i v jeho činnosti literární. Kniha „*O právu našem*“ časově i tematicky odpovídala snahám českých stavovských politiků, kteří v době předbělohorské rovněž připravovali novou redakci zemských zřízení. Právem proto autor studie předpokládá, že Žerotínova právní kniha byla zamýšlenou osnovou nové redakce zemských zřízení moravských. Po zvolení Žerotína zemským hejtmánem v r. 1608 nebyly však již pro dokončení práce vhodné podmínky — zápas mezi králem a stavy o politickou moc znemožnil dovršení díla.

Mezi nejpozoruhodnější části Čádova výkladu patří nepochybně jeho zjištění [str. 24—27], že Žerotín v systematice svého díla opustil dosavadní systém právních knih českých i moravských a stejně tak i vzor zemských zřízení, které začínaly zpravidla výklady o zemském soudě či právech zemských. Cílevědomě a podle názoru Čádova ovlivněn i cizími vzory staví se Žerotín na stanovisko existence moravské země jako veřejnoprávní instituce s postavením samostatné „právnícké osoby s právem vlastních příjmů, odlišnou jak od stavů, tak i od pána země“. Zdá se, že autorovo tvrzení, že přes své stanovisko monarchické stál Žerotín na stanovisku ostře rozlišujícím mezi státem na straně jedné a stavy a panovníkem na straně druhé, je zcela oprávněné. Zajímavé by bylo zjištění, nakolik zde byl Žerotín ovlivněn literaturou francouzskou období 16. století. Zpráva Františka Čády o nálezů právní knihy Žerotínovy je tedy významnou studií, která otevírá právní historii a dějinám právních ideologií nové možnosti k zhodnocení nejen významné osoby Žerotínovy, ale i celého politického a právního života na Moravě v posledních letech stavovské monarchie.

K. Malý

V. U r f u s, *Právo a obchod ve Vratislavi před válkou třicetiletou a po ní*, Slezský sborník 61 (1963), str. 451—463

Působení vratislavských řádů na některá v této době zvláště důležitá odvětví právního řádu v českém státě na poč. 18. století přimělo autora k pátrání po hlubších příčinách tohoto vlivu. Nachází je jednak v mimořádném obchodním významu města, které se po úpadku středomořského obchodu dovedlo přeorientovat na nové obchodní cesty, jednak v jeho příznivém státoprávním postavení. Městská rada byla totiž od doby Karla IV. nositelem zeměpanské pravomoci nejen nad městem samým, ale nad celým okolním knížectvím, a podobně jako v italských městech tu došlo k splývání patriciátu a drobné šlechty. Tím byly dány předpoklady pro dominantní postavení obchodnických zájmů v městské administrativě a jurisdikci. Právo bylo v důsledku toho snáze než kde jinde přizpůsobováno potřebám obchodního styku a vztahy vyrůstající z něho počaly být záhy posuzovány odlišně od ostatních vztahů občansko-právních. V městských statutech z r. 1581 a v soudním řádu z r. 1591 bylo např. již plně rozvinuto konkursní řízení a zvláštní postup ve směnečných sporech, které rozhodovali přímo starší kupecké gildy. Druhá polovina 17. stol. přináší makléřským řádem z r. 1670 a směnečným řádem z r. 1672, jehož význam pro české země je dobře znám, další zdokonalení v juristickém vyjádření potřeb obchodu a ve Vratislavi se rozvíjí i merkantilistická nauka. Těžiště Urfusovy

práce je v juristické a sociálně politické klasifikaci vratislavských řádů, poznatky pro obecný rámec vývoje poskytuje vedle starší literatury německé již i nová polská literatura o dějinách Vratislavi. Jen nemilou chybou tisku lze vysvětlit (srv. opravu v č. 1. (1964), str. 144, že název článku je zkomolen na „Právo na obchod ve Vratislavi...“, což by ovšem dávalo výkladu smysl, který nebyl autorem zamýšlen.

Klabouch

Josef V á l k a, Hospodářská politika feudálního velkostatku na Moravě před válkou třicetiletou, Praha 1962, Spisy university J. Ev. Purkyně v Brně, filosofická fakulta, č. 82

Velká pozornost věnovaná v naší historické vědě posledních let feudálnímu velkostatku v závěrečném období této epochy nedala vždy tomu odpovídající plody. Badatelům usilujícím o souvislé pohledy vadil především nedostatek podrobnějšího předzpracování a roztržitost pramenné základny, v níž každé domínium jeví se být světem pro sebe. Nejednoho proto tato situace přiváděla ke konstatování, že bude zapotřebí, i když je snad zásadní průběh vývoje teoreticky objasněn, podrobného studia, aby bylo možno ukázat konkrétní jeho průběh v domácím terénu. Z tohoto stavu věcí vyvodil pozoruhodný závěr J. Válka. Využil totiž k překonání mnoha mezer v heuristickém materiálu normativní stránky právních pramenů. Nepožaduje však od právních pramenů, aby odrážely bezprostředně mnohotvárnou a ve světle dochovaných zpráv často i konfušní skutečnost, nýbrž chápe právní památky v první řadě jako výraz politické vůle. Druhým hlavním východiskem Válkových úvah je skutečnost, že vrchnostenský velkostatek se mu jeví jako objekt hospodářské politiky, prováděné uvědoměle pomocí státu a jeho orgánů. Dlužno jen litovat, že rozsah práce mu nedovolil rozvinout tuto myšlenku v plné šíři pro celé období feudalismu, a zejména pak pro období pobělohorské. Válka se řadí k badatelům, kteří odmítají vidět ve vzniku rozsáhlého režijního vrchnostenského hospodaření výsledek náhlého přelomu a chápou je naopak jako dlouholetý proces. V této souvislosti přináší mnoho cenného o organizaci trhu, zvláště o poměru mezi velkostatkem a královskými městy, který je jistě v dané době klíčovým. Stejně tak původní jsou poznatky o tržních poměrech uvnitř velkostatku, jmenovitě pak o proměnlivém poměru mnoha vrchností k vlastním poddanským městům. Válkova práce náleží jistě k pracím, které vzbudí v odborné veřejnosti ohlas, mimo jiné i proto, že dovede nejen odpovídat na otázky, nýbrž že je dovede i klást.

Urfus

F. K u t n a r, Universitní disputace o robotě z r. 1793 a její radikální odpůrce, in: Historia Carolinae Pragensis, t. III., fasc. 1, str. 123—144, Praha 1962

Studie zevrubně rozebírá Grossem řízenou disputaci, konanou v r. 1793 na pražské právnické fakultě v rámci protirevoluční propagandy o právní zdůvodnění roboty, a uvádí ve známost obsáhlý rozbor jejího obsahu pro zemský stavovský *Sentiment wegen Roboten in Böhmen*, který je Kutnarovým cenným objevem. Sentiment provádí ostrou a odmítavou kritiku této disputace, sleduje historicky vznik a vývoj roboty a dokazuje, že panovník má právo ji nejen regulovat, ale i zrušit. Závěrem požaduje autor Sentimentu, který se projevuje jako „výrazný měšťanský hlasatel absolutní moci státu“ zrušení robot v naturální formě a jejich relucí na peníze za podmínek pro poddané ještě výhodnějších, než přinášel josefinský berní a urbaniální patent, což je stano-

visko nesporně velmi radikální v době, kdy probíhala protijosefinská reakce. Kutnar identifikuje zcela přesvědčivě jako autora *Sentimentu* universitního syndika dr. T. A. Putzlachera. Článek přináší cenné obohacení našeho vědění o nejradikálnější křídle pražského josefinismu a podává profil sympatického právníka-osvícence. Ke konci upozorňuje Kutnar ještě na návrh botanika Scotiho z r. 1790, aby měšťanstvu bylo na sněmu poskytnuto stejné zastoupení jako šlechtě.

Klabouch

Příspěvky k dějinám třídních bojů v Čechách II. — Nevolnické povstání r. 1775, red. V. Husa a J. Petrůň, *Acta Universitatis Carolinae — Philosophica et Historica* 3, Praha 1962, str. 257

Cílevědomý zájem, který věnuje pod vedením prof. Husy pražská katedra československých dějin výzkumu třídních bojů, přinesl již řadu pozoruhodných výsledků. Náleží k nim nepochybně i druhý svazek monotematické publikace o nevolnickém povstání v r. 1775, jenž znovu potvrdil užitečnost takového souhrnného zveřejňování dílčích příspěvků různých autorů. Z jeho bohatého obsahu zaujme badatele v oboru dějin státu a práva v první řadě obsáhlá studie Fr. Kutnara, *Poddanství a roboty v názorech české osvěcenské společnosti*. Cena Kutnarovy práce, který tu opět osvědčil svoji erudici a rozhled v dané problematice, spočívá především v tom, že sleduje vývoj osvěcenských názorů o robotě a nevolnictví na pramenech odhalujících zejména pohyb názorů ve veřejném mínění (brožury, tisk, memoranda soukromníků apod.). Osvěcenské stanovisko o těchto věcech prodělalo v Čechách v podstatě trojí metamorfózu: první osvěcenské projevy opíraly se převážně o starší kameralistická a populacionistická východiska ([Justi, Bučkova škola]). Jejich vyústění dospělo však již k poměrně ostré kritice poddanských poměrů (Trnka). V sedmdesátých a osmdesátých letech ztotožnilo se osvěcenské posuzování poddanských poměrů s hlediskem státní raisony absolutistického státu. Rozhodující význam pro rozvoj těchto myšlenek v Čechách a na Moravě měla polemická výměna názorů odehrávající se v publicistické literatuře v těsném doteku s činností Vlastenecko-hospodářské společnosti (Postler, J. A. Hanke). Poslední etapou byl pak názorový boj kolem josefinského urbářského patentu, v němž se v Čechách uplatnily některé radikální ideje, zvláště z okruhu universitního (Steinský, Putzlacher). Vcelku potvrzují Kutnarova zjištění určující vliv lyziokratismus na utváření veřejného mínění o těchto otázkách u českých a moravských osvěcenců, přičemž v poslední fázi počínají se objevovat i stopy sinithovského liberalismu. Přínosem je i skutečnost, že na podkladě snesených poznatků rýsují se i některá samostatná stanoviska jednotlivých sociálních skupin, dosud málo zdůrazňovaná, jako hospodářských úředníků, pachtýřů velkostatkářské půdy a osvěcenské intelligence. Vedle Kutnarovy studie zaujmou právního historika v témže svazku nepochybně i dvě práce věnované poměrně málo známé stránce nevolnických povstání, totiž jejich organizaci: O. Janěček, *Selské guberno z Náchodska v nevolnickém povstání roku 1775* a J. Petrůň, *K organizaci tažení nevolnických houfů v březnu roku 1775*. Celý svazek doplňují pak ještě tři další studie s tematikou z hlediska sledovaného oboru sice již odlehlejší, přinášející však mnoho nových pohledů na život poddanského lidu v označené době; jsou to: J. Vávra, *Protifeudální povstání sedmdesátých let 18. století v českých zemích a v Rusku ve světle diplomatických relací a svobodného tisku*, E. Čaňová, *K dějinám proticírkevních proudů v nevolnickém po-*

vstání roku 1775. J. Svoboda, *K třídním bojům na jihočeském venkově v době nevolnického povstání roku 1775.*

Urfus

Hermann Conrad, *Rechtsstaatliche Bestrebungen im Absolutismus Preussens und Oesterreichs am Ende des 18. Jahrhunderts*, Köln u. Opladen 1961, Arbeitsgemeinschaft für Forschung des Landes Nordrhein-Westfalen, Geisteswissenschaft, Hft. 95, str. 85

Osou výkladu je paralela životních a tvůrčích osudů známých osvěcenských právníků, pruského C. G. Svareze a rakouského Martiního. Z jejich legislativní práce stojí v popředí zájmu především ta její stránka, jež spočívala ve snaze vtělit do zákoníků jimi připravovaných formulaci základních práv občanských. Ani v Prusku, ani v Rakousku se jejich kodifikační záměry neuskutečnily v původní koncepci: pruský Landrecht neobsahoval žádný z odkazů k základním právům, které zahrnovala původní osnova, a podobně se zachoval i v Rakousku k dědictví Martiního Zeiller. V jistém smyslu byla však v Rakousku situace o to složitější, že část osvěcenců (Sonnenfels) chtěla podobné formulace pojmout nikoliv do občanskoprávní, nýbrž administrativní kodifikace, čímž síly přívrženců osvěcenských reforem byly roztrženy. Svarez a Martiní představují na svou dobu zjevy vsutku ojedinělé, jejichž obdobu nelze nalézt mezi soudobými osvěcenskými státníky z ostatních německých států, což Conrad ukazuje jednak na příkladu bavorského ministra Wigulaa v. Kreittmayra, jednak na příkladu bádenského dvorního rady Joh. Georga Schlossera, který byl blízkým příbuzným Goethovým.

Urfus

Štefan Luby, *Vývin ochrany autorskej tvorby v predkapitalistických spoločenských formáciách*, Právnické štúdie, Vydavateľstvo SAV v Bratislave, č. 1/1962, roč. X, 185—248

Profesor Luby, ktorý je známy svojou monografickou prácou o platnom autorstve práve (Vydavateľstvo SAV 1962), pojal do osobitnej štúdie výsledky svojho bádania, ktoré robil k tejto hlavnej téme. Vývoj autorského práva v kapitalistických formáciách podáva prof. Luby v spomenutej monografii vždy petito na príslušných miestach za účelom porovnávania.

V recenzovanej štúdii sa zaoberá najprv ochranou autorov v starom Grécku a v starom Ríme. Vo feudálnom zriadení venuje osobitnú pozornosť ochrane vydavateľov a ochrane autorov. Rozoberá pomery vzniklé vynálezom kníhtlače v Európe, no osobitný zreteľ venuje pomerom za feudalizmu na terajšom území Československa. Jeho záver, podložený bohatou literatúrou, zdôrazňuje, že tak v otrokárskom, ako aj vo feudálnom zriadení disponovali vládnuce triedy nielen prostriedkami materiálnej výroby, ale aj prostriedkami duchovnej tvorby, ako aj prostriedkami distribúcie jej výsledkov. Duševní tvorcovia boli spočiatku tiež príslušníkmi vládnuúcich tried, len v úpadkovom období príslušných formácií sa dostávali do tejto skupiny aj príslušníci vykorisťovaných tried a iných spoločenských vrstiev.

Za otrokárstva sa nevyvinula osobitná ochrana vedeckých literárnych a umeleckých diel. Z hľadiska celotriednych záujmov otrokárov, ba ani feudálov to nebolo potrebné. V poslednom vývojovom období feudalizmu sa však vytvorili počiatky osobitnej zákonnej úpravy a ochrany výsledkov duševnej tvorby. Lenže to bolo už v čase, keď sa výrobné sily dostali do rozporu s feudálnymi výrobnými vzťahmi.

Bianchi

Simpsonova práce je pokusem o souhrnné vyličení vývoje právních poměrů k půdě v Anglii v jeho celkovém průběhu až téměř do současné doby. Ve shodě se zvláštnostmi anglického ekonomického i právního vývoje tvoří východisko výkladu zevrubný rozbor různých forem lenního vztahu k půdě spojený s osvětlením všech základních pojmů s tím souvisících („tenure“, „socage“, „simple fee“ apod.). Na tomto základě je pak pozornost obrácena zejména k dovršení lenní soustavy a konečnému vypracování právníkové koncepce velkostatkářské držby půdy v zákonodárství (statut *De donis* z r. 1285 a *Quia emptores* z r. 1290) a v názorech právníků středověké Anglie. V dalším stojí v popředí autorova zájmu vznik nových forem právních vztahů v půdě v souvislosti s rozkladem původní podoby lenních poměrů rozvinutými peněžními a posléze i kapitalistickými vztahy. Jde zejména o právní postavení přímých zemědělských výrobců v podobě „copyholding“, jakož i o některé další změny vedoucí k rozmnožení typů držby na podkladě rozšíření starých záad obecného práva honorární ekvitou. Do Simpsonovy práce zaměřené pro starší období převážně k rozboru poměrů velkostatkářských dostává se tak hledisko, jež si všímá i právního vztahu k půdě u selských nájemců. Na pozadí rozvoje kapitalistických poměrů v novověké Anglii osvětlují Simpsonovy výklady zajímavé snahy raných kapitalistických podnikatelů stabilizovat v rukou svých rodin velkostatkářskou půdu, které pak našly i institucionální odraz v anglickém právu („perpetuities“, „family strict settlements“). Celkový vývojový sled je uzavřen rozбором počátků kapitalistického hypotekárního práva a pokusy o reformu právní úpravy pozemkového vlastnictví v minulém století. Simpsonova práce, která vyniká přehledností, jasností a soustavností, nese ovšem i typické metodické znaky anglosaské právněhistorické literatury: v důsledku zvláštností anglosaského právního řádu má tu zpravidla historické traktování základních pojmů — a to je i případ Simpsonovy práce — daleko bezprostřednější vztah k legislativní a naukové problematice pozitivního práva, než je to běžné v ostatních státech západní Evropy.

Urfus

J. Pošvář, *Měna v českých zemích (od 10. do poč. 19. století)*. Numismatická společnost čs., sdružení členů při Slezském muzeu v Opavě 1962, členský tisk, str. 172 + VII, rotaprint

Práce, jež by si věru zasloužila větší publicity, podává přehled nejdůležitějších faktických dat o vývoji měnové soustavy, velmi užitečný pro první orientaci a základní poučení historiků i právníků. Zvláštní kapitoly přihlížejí vždy k poměrům v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Výklad je doprovázen přehlednými tabulkami, znázorňujícími vzájemný poměr různých měn a jejich vnitřní členění. Srozumitelnosti tabulek by někdy prospěl stručný komentář. Různé části díla mají nestejnou povahu: starší období je vyličeno podrobněji na základě přímého studia pramenů a obsahuje mnohde vlastní nová stanoviska autora. Naproti tomu část o tolarové a zlatkové měně má jen sumární ráz, což je na škodu věci, protože měnové poměry právě tohoto období jsou zvláště komplikované a na základě údajů Pošvářových nemůže si historik novějších období učinit představu příliš přesnou, ani úplnou.

Klabouch

Krásně vypravený sborník studií z dějin právnické fakulty university ve Varšavě obsahuje tři důkladné studie, deset (2 + 8) dokumentárních příloh a 24 ilustrací, nemluvě o třech francouzských resumé a podrobném indexu osobních jmen.

V první studii, provázené dvěma dokumentárními přílohami, podává prof. Leśnodorski celkový obraz a zejména právněhistorický profil „Školy práva a administrativních nauk“, která existovala ve Varšavě jako v hlavním městě Varšavského knížectví v letech 1808—1816, navazovala na osvěcenskou tradici a byla přímou předchůdkyní varšavské právnické fakulty.

V druhém příspěvku, nejrozsáhlejším (str. 53—190, včetně 8 pramenných dokladů) líčí prof. W. Śobociński dějiny právnické fakulty, jak působila při varšavské universitě v letech 1816—1831 a znovu při tzv. Hlavní škole ve Varšavě v letech 1862—1869. Zasvěceně se tu rozebírá nejen organizace studia a personální složení profesorského sboru těchto obou období, nýbrž i vlastní ideová náplň této právnické vysoké školy a její politické působení, přičemž namnoze vytváří se tu — v poměru k dosavadní literatuře — zcela nový obraz a dochází se k novému, velmi kladnému hodnocení kulturního odkazu této fakulty.

Třetí studie představuje rozšířenou verzi německé práce prof. J. Sawického, publikované r. 1959, a zachycuje činnost tajné právnické fakulty, jež byla profesory varšavské university zorganizována v letech německé okupace 1939—1944. Splácí se takto dluh polské právní historie zejména také profesorům a docentům, kteří — v čele s právním historikem prof. J. Rafaczem — v souvislosti s touto svou odbojovou činností za války zahynuli. Z právních historiků byl mezi nimi i slavista doc. dr. Stanisław Borowski, také u nás dobře známý z doby před válkou.

Obsah sborníku je mimořádně cenným přínosem k právněhistorickému zhodnocení polské vysokoškolské právnické tradice a k novějším dějinám polského právníctví vůbec.

Vaněček

L. V. Žemojter, K voprosu ob otnoženii buržoaznoj revoljucii k feodalnomu gosudarstvennomu apparatu, Vestnik leningradskogo universiteta, roč. 17 (1962), serijsa ekonomiki, filosofii i prava, seš. 3, str. 71—82

Cílem této převážně teoreticky orientované studie je ukázat problematičnost postoje revoluční buržoazie k státnímu aparátu vytvořenému v závěrečné fázi předchozí společenské formace, v období feudálního absolutismu. Na některých rysech buržoazní revoluce v Anglii a ve Francii ukazuje autor, jak nebezpečné je v těchto otázkách teoreticky paušalizovat; mimo jiné i proto, že leccos z této problematiky dostává v současné době, kdy boj proti feudálním přežitkům tvoří významnou stránku národně osvobozenického hnutí koloniálních národů, překvapující teoretickou i praktickou aktuálnost. Studie vyznívá požadavkem konkrétního historického rozboru: klade se tu zejména důraz na pečlivý detailní výzkum v období přechodu od feudalismu ke kapitalismu, neboť jen na jeho základě je možno teoreticky zevšeobecnit specifické projevy tohoto vývojového procesu.

Urfus

Andor Csizmadia, A magyar választási rendszer 1848—1849-ben. (Az elsőnépképviseleti választások.) Uhorský volebný systém v 1848—1849. Prvé voľby do ľudového zastupiteľstva.) Budapest 1963, strán 366. Resumé v jazyku rukom a nemeckom

Ide o prvé monografické spracovanie volebného poriadku, ktorý presadila marcová buržoázna revolúcia v Uhorsku. Otázka teda prvoradého významu nielen pre priebeh buržoáznej revolúcie, ale v skutočnosti pre celé ďalšie desaťročia buržoázneho zriadenia v Uhorsku. Autor veľmi názorne aj na volebnom systéme odkrýva polovičatosť a nedôslednosť uhorskej buržoáznej revolúcie. Volebný systém bol založený na majetkovom cenzu a na priznaní volebného práva tým, ktorí ho mali aj za feudalizmu. Vďaka tomuto systému statkárska maďarská šľachta zabezpečila si prevahu v novom buržoáznom parlamente (74 % všetkých poslancov) a takmer naprosto z neho vylúčila remeselníkov, obchodníkov a pracujúcich roľníkov. Triedne zloženie prvého buržoázneho uhorského parlamentu nemá opravdu príkladu v celej Európe. Autor správne sa neustále usiluje zasadiť problematiku do celoeurópskych súvislostí a najmä porovnáva, ako a v čom uhorský volebný systém držal krok s podobnými inštitúciami v buržoázne rozvinutejších štátoch západnej Európy (Anglia, Francúzsko a i.). V 4 kapitolách, do ktorých je práca rozdelená, zoznamuje nás so zápasom za demokratické volebné právo (rovné a priame, nie ešte tajné), s priebehom prvých parlamentných volieb v r. 1848, s problémami verifikácie mandátov a s voleným súdníctvom v r. 1848/49 a konečne s významom a úpravou poslaneckej inkompatibility. Autor v týchto úvahách hojne poukazuje na prax, ktorá sa rozvinula od prípravy volieb až po ohodnoverňovanie mandátov a časove od mája 1848 cez debrecínske obdobie až do porážky revolúcie u Viľágoša. Odkrýva tiež činnosť parlamentu, najmä zápas liberálov, radikálov a konzervatívcov v ňom. Škoda, že táto tak dôkladne fundovaná práca nevzala primeraný zreteľ aj na parlamentné zastúpenie nemaďarských národností. Chyby volebného systému v tomto smere ťažko poškodili celú uhorskú buržoáznu revolúciu.

Rebro

L. Bianchi-F. Pecze, A gyűlekezési és az egyesülési jog szabályozása a dualizmus korában, különös tekintettel a munkás- és nemzetiségi mozgalmakra. (Úprava spolkového a zhromažďovacieho práva za dualizmu so zvláštnym zreteľom na robotnícke a národnostné hnutia.) Jogtudományi Közlöny, roč 1963, No 3

Ide v podstate o referát a koreferát autorov na III. československo-maďarskej právnehistorickej vedeckej konferencii v dňoch 25.—26. októbra 1962 v Budapešti. Zoznamujeme sa z nej o právnej úprave a uplatňovaní buržoáznych občianskych slobôd, najmä spolčovacej a zhromažďovacej v Uhorsku v období od rak.-uhor. vyrovnania (1867) až do konca prvej svetovej vojny. Základným rysom uhorskej právnej úpravy týchto otázok bolo, že občianske slobody boli len z nepatrnej časti upravené a vymedzené zákonodarnými aktami parlamentu, že sa stali súčasťou uhorskej ústavy prevažne nepísanou cestou právneho obyčaja a že v právnom uhorskom poriadku boli rozvedené len v druhotných normách, najmä v ministerských nariadeniach. Tak to bolo predovšetkým aj v prípade spolčovacieho a zhromažďovacieho práva. Tento stav umožňoval veľkú pružnosť v uplatňovaní týchto slobôd, pravda, pružnosť v prospech vládnuúcich tried. Autori to obšírne dokladajú z policajných a administratívnych archívov. V tomto bol aj rozdiel od Rakúska, kde zákonodarstvo dávalo predsa len nejaké zákonné zábezpeky pri výkone občianskych slobôd. — Prax diferencovala

spolky podľa rôznych kategórií a diskriminovala najmä spolky robotnícke a národnostné a narušovala tak zásadu rovnoprávnosti medzi občanmi. Naopak štátne orgány podporovali spolky, ktoré svojím zameraním posilňovali pozície vládnuúcich tried a režimu, ktoré v tomto zmysle ovplyvňovali ideologicky robotníctvo a národnosti. Rovnako bolo vykonávané zhromažďovacie právo: hattiť štrajky, udúšať revolučné socialistické hnutie. Ak sa to vláde plne nedarilo, tak len vďaka robotníckej triede, ktorá svojím odporom si vynútila rešpekt.

Rebro

Historia państwa i prawa Polski 1918—1939, część I., Warszawa 1962, strón 416 a 2 mapy

Kolektív poľských právnych historikov začal r. 1956 so spracovaním najnovších dejín štátu a práva v Poľsku s tým cieľom, aby nadviazali na štvorzväzkové dejiny štátu a práva do roku 1918, z ktorých prvé dva zväzky pod redakciou J. Bardacha vyšly už roku 1957 (obsahujú obdobie do roku 1795). Kolektív sa skladal z autorov, ktorí už poväčšine monograficky spracovali niektoré úseky v období medzi dvomi svetovými vojnami (A j n e n k i e l, G w i ź d ź, P i e t r z a k). Vzdor tomu, ako to autori sami spomínajú v úvode, zostali mnohé odvetvia bez hlbšieho pramenného spracovania, najmä čo do preskúmania používania práva v administratívnej praxi.

I keď by bolo veľmi zaujímavé zaoberať sa aj obsahovou náplňou recenzovanej knižky, s ohľadom na pripravované dejiny štátu a práva v Československu za epochy kapitalizmu sa zatiaľ upriamime len na systematiku diela. Poľskí autori zvolili taký spôsob podania látky, že v prvej časti zhrnuli dejiny tradičných odvetví „verejného“ práva v starom buržoáznom poňatí, kdežto druhá časť, ktorú pripravujú, bude obsahovať dejiny tzv. judiciálnych odvetví práva, t.j. trestného práva a procesu, občianskeho práva a procesu, súdnu organizáciu a okrem toho pracovné a sociálne zákonodarstvo.

V prvom zväzku je sedem kapitol, viac-menej navzájom uzavretých. Pojednávajú o literatúre a prameňoch a o vzniku poľského štátu r. 1918, o jeho medzinárodných zmluvách, ďalej o ústavnom, administratívnom a finančnom práve. Posledné dve kapitoly rozoberajú poľnohospodárske zákonodarstvo, najmä pozemkovú reformu a právne formy regulovania priemyslu, remesiel, baníctva a kartelové právo. Pred každou kapitolou je úvod a podrobný prehľad literatúry.

Autori pri spracovaní jednotlivých kapitol použili veľa faktografického, najmä štatistického materiálu, aj údajov charakteru geografického a demografického, takže celková koncepcia pripomína lexikografické spracovanie vo väčších samostatných heslách. Takéto spracovanie má svoje výhody, v snahe čo najpodrobnejšie informovať čitateľa, na druhej strane však stiera inštitucionálne vývojové línie a spätosť všetkých právnych inštitúcií v jeden nástroj buržoázno-statkárskej nadvlády v Poľsku. Kolektív autorov charakterizoval poľský štát medzi dvomi svetovými vojnami ako polovičatý systém, ktorý sa pohyboval medzi neúplnou buržoáznou demokraciou a neúplným fašizmom, ktorý nedosahoval taký stupeň fašizmu, aký bol v Nemecku alebo v Taliansku.

Z hľadiska predmetu sú nám dejiny štátu a práva v Poľsku blízke, najmä preto, že sa museli porátať so zložitým problémom platnosti štyroch právnych poriadkov na svojom území, a to ruského, nemeckého, rakúskeho a uhorského, teda s niečím zložitejším, než bol právny dualizmus u nás.

Blanchi

Václav Pešo, Národní výbory v českých zemích roku 1918, Rozpravy ČSAV, 1962, seš. 12

Historie národních výborů v roce 1918 nebyla dosud monograficky zpracována a práce Pešova vyplňuje tuto mezeru.

V úvodě autor hodnotí poslání národních výborů, které v minulosti sehrály pokrokovou úlohu jak roku 1848, tak roku 1918. V první kapitole je podán obraz vývoje Národního výboru v Praze od jeho založení roku 1916 do 28. října 1918. V další kapitole je sebrán materiál o Národním výboru v Praze po státním převratu roku 1918, jakož i o činnosti Moravského národního výboru v Brně, a Zemského národního výboru pro Slezsko. Zvláštní pozornost je věnována vzniku a činnosti okresních a místních národních výborů. Buržoazie usilovala o likvidaci národních výborů, což se jí po delším úsilí na začátku prosince 1918 podařilo. V závěru provedl autor hodnocení politické úlohy národních výborů.

Práce je budována na bohatém materiálu archívním a čerpá z marxistické literatury k tomuto tématu i z politického tisku. Textový výklad dokresluje přílohová část, obsahující řadu významných dokumentů.

Houser

Milan Otáhal, Zápas o pozemkovou reformu v ČSR. Praha 1963, str. 265

Autor si vytýčil za svou prvoradú úlohu rozbor hospodárskych, sociálnych a politických príčin pozemkovej reformy v období predmníchovskej republiky. Predmet skúmania tejto otázky je časove vymedzený obdobím, ktoré siaha od vzniku predmníchovskej republiky až do apríla 1920. K tomu treba ešte dodať, že práca je i miestne obmedzená len na české krajiny. Kvôli komplexnému rozboru nadhodenej otázky treba len ľutovať, že autor sa nerozhodol vyličiť i pomery na Slovensku, kde pozemková reforma vzhľadom na sociálnu skladbu jeho obyvateľstva zaujímala mimoriadne dôležité miesto.

Autor, i keď časove vymedzil svoju tému, predsa veľmi správne postupoval, keď sleduje stav poľnohospodárstva v českých krajinách ešte pred vznikom predmníchovskej republiky. V rámci tejto časti svojej práce autor rozoberá návrhy českých politických strán na pozemkovú reformu.

Jadro práce tvorí tretia kapitola, v ktorej sa autor usiluje v prvom rade osvetliť nielen hospodársku stránku pozemkovej reformy, ale aj jej politický dosah, ako aj miesto v celkovom boji pracujúcich a budúci charakter predmníchovskej republiky. Veľmi zdarilá a inštruktívna je najmä stať o postoji jednotlivých politických strán k pozemkovej reforme v skúmanom období. Vlastná práca autora je zakľúčená krátkym rozborom prevádzania pozemkovej reformy.

V uvedenej práci sa nachádza ešte stať z pera V. Lacínu o pozemkovej reforme v ľudovodemokratickej Československej republike. V tejto sa v kostke podáva informácia o nadhodenej otázke.

Lipscher

Andrzej Ajnenkiel, Położenie prawne robotników rolnych w Polsce (1918—1939). Warszawa 1962, strán 464. Resumé v ruštine a francúzštine

Dôkladná, marxisticky dobre zvládnutá práca, podložená bohatým archívnym materiálom zo všetkých krajov Poľska a zo všetkých verejných inštitúcií, so stálym zreteľom na politickú tlač a odbornú právnu a historickú literatúru. Zoznámenie sa s ňou prináša aj nášmu čitateľovi značný prospech, lebo trak-

tovaná problematika poľnohospodárskych robotníkov na veľkostatkoch medzi oboma vojnami má mnoho spoločných rysov s problémami u nás. Tak napr. už sociálne rozvrstvenie v krajine i v poľnohospodárstve, rozdielnosť v traktovaní poľnohospodárskeho robotníctva, politická sila veľkostatkárov, právne úpravy pracovného pomeru poľnohospodárskych robotníkov a pod.

Autor zisťuje, že právne postavenie poľnohospodárskeho robotníctva bolo omnoho horšie než ostatných robotníckych vrstiev. Zákonnej úpravy bolo skromne, jej prevaha zakladala sa na kolektívnych zmluvách, ktoré sa postupne rozšírili po celej krajine a boli vzťahnuté aj na poľnohospodárske robotníctvo. Venuje im preto prvoradú pozornosť v práci, ďalej otázkam sociálneho poistenia, bezpečnosti práce, bytovej stránke, ochrane nedospelcov a žien, významu pozemkovej reformy pre robotníkov, spôsobu rozhodovania pracovných sporov. Podrobne pritom sleduje činnosť štátnej správy, odborových organizácií poľnohospodárskych robotníkov a politických strán, legálnych i ilegálnych (KS).

Prácu rozdelil autor chronologicky do 5 kapitol. Obdobie do konca 1. vojny je charakterizované silnými feudálnymi prvkami v poľnohospodárskom pracovnom pomere a prvými, i keď bezvýslednými štrajkami. Po vojne štrajky si vynucovali kolektívne zmluvy a odborové organizácie. V snahe čeliť štrajkom vláda zavádza povinnú arbitráž. Za Piłsudského fašizmu a potom za hospodárskej krízy zhoršujú sa pracovneprávne pomery a silie snaha zlikvidovať dosiahnuté sociálne vymoženosti.

Rebro

Antonín Chyba, Postavení dělnické třídy v kapitalistickém Československu (1918—1938), Praha SNPL 1961, 273 stran

Sociální poměry pracujících v buržoazním Československu byly předmětem již celé řady dílčích studií historických. Marxistická věda postrádala však souborného syntetického zpracování této otázky a to se zřetelem ke všem složkám životní úrovně pracujících s vytýčením vývojových rysů. Chybova práce tento úkol do značné míry plní.

Práce obsahuje teoretizující úvodní kapitolu, za níž následuje přehled hospodářského a politického vývoje kapitalistického Československa a řada kapitol zabývajících se jednotlivými stránkami a podmínkami životní úrovně pracujících (mzdy, pracovní podmínky, nezaměstnanost, spotřeba pracujících a bytové poměry). Závěrečné kapitoly jsou věnovány sociální a daňové politice buržoazního státu a zhodnocení boje dělnické třídy za sociálně politické požadavky.

Statistické údaje, které kniha přináší ve velkém množství, je nutno na mnoha místech přijímat kriticky, a to proto, že se autor pro nedostatek marxistické ekonomické literatury opíral o statistiky buržoazní, jejichž spolehlivost je problematická. Nicméně však celá řada statistických údajů zasluhuje pozornosti, tak např. statistiky ukazující strukturu obyvatelstva buržoazní republiky a složení dělnické třídy.

Nedostatkem práce je, že autor činí mnohde závěry na základě dílčího statistického materiálu a přehlíží, že životní úroveň pracujících v některých časových úsecích stagnovala nebo se na přechodnou dobu i zlepšila.

Přes tyto nedostatky práce nepozbývá na významu jako první pokus o syntetické zpracování vývoje životní úrovně dělnické třídy v buržoazní republice.

Houser

Ladislav Lipscher, *Krajinské zriadenie na Slovensku v rokoch 1928—1929*, Historický časopis č. 1/1963, roč. XI, Vydavateľstvo SAV Bratislava, 55—88

Štúdiá pracovníka Historického ústavu SAV, ktorý je známy svojou prácou o autonómii Slovenska, osvetľuje tú časť dejín správy na Slovensku, keď po župnom zriadení bolo nastolené krajinské zriadenie. Autor osvetľuje najprv historickú predohru zákona o krajinskom zriadení, politické boje v zákulisí a najmä úlohu Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorá chcela pred svojimi voličmi vydávať zákon za svoj čiastočný úspech. V ďalších častiach rozoberá voľby do krajinských zastupiteľstiev, obmedzenosť zastupiteľského systému menovanými členmi-odborníkmi. Poukazuje na oklieštenú kompetenciu zastupiteľstiev, ktoré prakticky nemohli nič presadiť, lebo krajinský prezident im nepodliehal. Podliehal ministrovi vnútra a menoval ho prezident republiky. Slovensko bolo systematicky poškodzované v pomere voči českým krajinám vo finančných dotáciách, napr. z obratovej dane, z dane z piva a pod (pozn. 77).

V závere sa poukazuje na právno-teoretické otázky v súvislosti s problémami subjektu samosprávy a správy vôbec. V podmienkach predmníchovskej republiky platila všeobecne známa zásada, že práve samospráva a kompetencia miestnych orgánov štátnej moci sa sústavne okliešňovala v prospech byrokratického aparátu.

Blanchi

Gerhard Fuchs, *Gegen Hitler und Henlein. Der solidarische Kampf tschechischer und deutscher Antifaschisten von 1933 bis 1938*. Rütten & Loening, Berlin 1961, str. 335

V rámci výkladu dejín československo-nemeckých vzťahov zaujíma uvedená práca zvlášť a pritom významné miesto. Autor totižto venoval svoju pozornosť spoločnému boju pokrokových síl Nemecka a predmníchovskej republiky v období bezprostrednej prípravy druhej svetovej vojny. Z hľadiska prednáwanej témy je to dielo, ktoré zaplňuje vážnu medzeru, ktorá sa pocítovala najmä v Nemeckej demokratickej republike.

V prvej kapitole autor rozoberá preštudovanú literatúru a hodnotí pramenný a archívny materiál včítane toho, ktorý mal možnosť preštudovať v našich archívoch. Ďalšia časť práce sleduje nemecko-čs. vzťahy v rokoch 1918 až 1933. V rámci tejto kapitoly autor sleduje najmä úlohu nemeckej menšiny v predmníchovskej republike, ako aj jej miesto v agresívnych plánoch nemeckého imperializmu.

Po týchto dvoch úvodných kapitolách sa autor venuje rôznym fázam spoločného boja pracujúcich Nemecka a predmníchovskej republiky proti fašizmu. Za začiatočnú fázu tohto boja považuje autor masové protestné akcie, ako aj prejavy solidarity ľudových mas predmníchovskej republiky s bojom pracujúcich Nemecka proti fašizmu, najmä po nástupe nacistov k moci (akcie za oslobodenie E. Thälmana atď.).

Od masových akcií solidarity prešli pracujúci predmníchovskej republiky čoskoro k aktívnej pomoci protifašistickým bojovníkom, ktorí sa uchýlili na naše územie pred represáliami nacistov. Táto pomoc bola mnohostranná. Nešlo len o hmotnú pomoc, ale aj o vybojovanie dôležitých politických a občianskych práv, najmä o poskytnutie práva azylu týmto bežencom československou vládou.

V posledných troch kapitolách rozoberá autor boj KSČ za riešenie národnostnej otázky v predmníchovskej republike, so zameraním na zlepšenie postavenia pracujúcich nemeckej národnosti.

Veľmi podnetná a zaujímavá práca sa uzatvára staťou o spoločnom boji

českých, slovenských a nemeckých pracujúcich predmníchovskej republiky proti agresívnej politike nemeckého fašizmu v tragickom období roku 1938.

Lipscher

Juraj Kramer, Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918—1929. Vydavateľstvo SAV Bratislava 1963, str. 483

V historickej literatúre sme doteraz postrádali dielo, ktoré by sa bolo na základe vlastných archívnych výskumov pokúsilo charakterizovať ľudácke hnutie. Dielo J. Kramera je úspešným pokusom v tomto smere, najmä keď uvážime, že ide iba o prvý zväzok objemnejšej monografie, ktorú miení autor doviesť až do konca predmníchovskej republiky.

V Kramerovej práci si treba vážiť najmä to, že sa vie pozrieť faktom do očí, vie ich správne vysvetliť a nesnaží sa nikdy obchádzať žiadne nepriaznivé momenty. Preto vie s úspechom vysvetliť aj to, prečo sa ľudáctvo stalo skutočným masovým hnutím na Slovensku.

Pre právneho historika sú cenné najmä tie časti, v ktorých autor zobrazuje hospodárske, politické a volebné boje a vystihuje tým sociálne korene ľudáckeho hnutia aj z hľadiska triedneho.

Blanchi

Martin Vietor, Samostatné Slovensko v plánech A. Hitlera a západonemeckého revanšizmu, Právnické štúdie X-1962, str. 249—276

V navázaní na niektoré staršie články (m). v tomto zborníku roč. č. 8, str. 97 až 126), jejichž výsledky stručne rekapituluje, formuluje autor právnický veľmi závažné závery o štátoprávných formách nacistického okupačného panství v našich a susedných zemích. Rozdíl mezi Protektorátem a tzv. Slovenským štátom nepokládá za podstatný, neboť spočíval jen v tom, že Slovensko mohlo volit prostředky, jakými plnilo německé příkazy, při čemž se však tato volnost nevztahovala ani na celé území, ani na všechno obyvatelstvo (zajímavá nová přináší výklad o poměru německého vyslance a DP), ani na vojenství. Slovenský štát nebyl samostatným štátom, moc jeho orgánů nebyla suverénní a klérofašistický režim byl pouze nástrojem německé velkoburžoazie. Zpočátku byla při exploataci země připuštěna jiná spouúčást slovenské buržoazie, postupně se však znaky formálně deklarované samostatnosti ztrácely a závislost na Německu se přibližovala faktickému protektorátnímu poměru (str. 265). Vietor vychází z širokého pojmu protektorátní závislosti, která má různé formy, a stupeň ztráty samostatnosti může být v každém konkrétním případě jiný (v tomto smyslu mluví na str. 269—70 např. i o protektorátu Německa nad Maďarskem v r. 1944).

Jako nebylo podstatného rozdílu ve formě okupace, tak nemělo být rozdílu mezi řešením českého, slovenského, maďarského a polského problému ani v nacistických plánech do budoucna. Vietor se opírá o tzv. organizační studii gen. štábu německého letectva z května 1938, podle níž celá oblast Pobaltí, Polska, Maďarska a ČSR, rozdělená do 7 provincií, z nichž jednu mělo tvořit Slovensko s Maďarskem, má se stát součástí říše, a usuzuje, že známý plán K. H. Franka na asimilaci částí českého národa a deportaci a fyzickou likvidaci zbytku měl být analogicky aplikován i proti Slovákům a Maďarům (str. 267). Německé národnostní ostrovy na Slovensku a v jižním Maďarsku (Prinz-Eugen-Gau) měly být základnou pro německou kolonizaci. Tytéž plány objevují se dnes v agitaci německých revanšistů a ľudácké emigrace, kde Slovensko na

rozdlil od českých zemí je začleněno nikoli do Osteuropa, ale spolu s Maďarskem do Südosteuropa.

Věcně je studie podložena maďarským archívním materiálem [z ústavu dějin strany a zemského archívu v Budapešti, dále hlášeními policejního kapitanátu v Košicích], který obsahuje cenné informace, protože Budapešť o slovenských věcech jednala přímo s Berlínem, i zprávami z kruhů slovenských diplomatů v Maďarsku, jež obsahují informace o německých plánech a úsudky horthyovských činitelů o nich.

Klabouch

Martin Vietor, *Aperçu de l'évolution de l'État Slovaque*, *Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale*, Nro. 52/1963, str. 39—60

Pro informaci zahraniční vědecké veřejnosti sepsal autor syntetické pojednání, podložené jednak vlastními staršími monografickými studiemi, jednak výsledky bádání celé čs. historiografie o dějinách a charakteru tzv. Slovenského štátu. Studie, uvedená stručným úvodem o minulosti slovenského národa, podává souborný obraz o vzniku, vývoji a zániku luďáckého štátu a není pochyby, že splní své poslání jako korektiv falešných představ, rozšiřovaných v kapitalistických státech luďáckou emigrací, a přispěje k objektivnímu chápání historického vývoje v té době na části našeho území. Studie má však zároveň značný význam i pro vnitrostátní bádání jako jediné dosavadní shrnutí vědeckého bádání o dějinách Slovenského štátu, jež je v některých bodech opřeno i o nepublikované dosud archívní prameny. Vyzrálý Vietorův výklad představuje značný přínos i pro chystané kolektivní dílo *Dějiny štátu a práva v Československu v epoše kapitalismu* a poskytuje cenné východisko pro jeho partie věnované vývoji na Slovensku v l. 1938—1945.

Klabouch

V. I. K l o k o v, *Bor'ba narodov slavjanskich stran protiv fašistskich porabotitelej (1939—1945)*, Kyjev 1961

V. I. K l o k o v, *Boj slovanských narodov proti fašizmu (1939—1945)*, slovenský překlad, Bratislava 1962

Na základě bohatého materiálu vypracoval sovětský autor práci, která přistupuje k historii druhé světové války z hlediska slovanské myšlenky. Sleduje proto skoro výlučně jenom boj slovanských národů a podává přitom plastický a faktograficky nesmírně bohatý obraz zápasu, který národy Bulharska, Československa, Jugoslávie a Polska sváděly s fašistickými okupanty. Autor se ovšem omezuje především na vylíčení průběhu událostí. Méně pozornosti věnuje již teoretickým závěrům — a co je třeba litovat — nevěnuje dostatečnou pozornost vlivu slovanské myšlenky na národně osvobozenecký boj, i když by to vlastní tematika vyžadovala.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První je věnována období od počátku druhé světové války do historického vítězství sovětských vojsk na Volze, druhá je věnována roku 1943, třetí roku 1944 a čtvrtá závěru druhé světové války. Výklad je pojat komplexně tak, že v souvislosti s boji na frontě se sleduje v každé kapitole i rozvoj národně osvobozeneckého boje v jednotlivých zemích. Tím dosahuje plastického obrazu situace v určitém období v celém prostoru, který sleduje.

Značnou pozornost věnuje autor národně osvobozeneckému boji v Československu, především Slovenskému národnímu povstání. Zde ovšem, podobně jako

i na jiných místech, nepřesahuje v práci rámec toho, co již bylo u nás v této oblasti napsáno, a přirozeně přebírá i některé jednostranné pohledy. Pro našeho čtenáře mají proto význam především ty části práce, které jsou věnovány ostatním zemím. Zde se doví mnoho nového a zajímavého. Zejména — po letech mlčení — má celá skoro generace u nás možnost získat představu o nesmírném hrdinství a velkých bojových úspěších jihoslovanských národů za druhé světové války.

Práce má 416 stran textu — bohužel ani stránku vědeckého aparátu. Zejména přehledný rejstřík by práci tohoto druhu velmi prospěl.

Gronský

Jan Křen, Do emigrace, Naše vojsko, Praha 1963, ss. 579

Rok 1963 přinesl řadu studií i větších monografických prací, které se zabývají problematikou nejnovějšího období československých dějin a zvláště pak otázkami národně osvobozenického boje proti nacistické okupaci. Mezi nimi stojí Křenova monografie na předním místě jak závažností tematiky, kterou se obírá, tak metodologickým přístupem k materiálu, který si autor zvolil, a konečně i formou svého literárního zpracování.

Autor, který vystoupil bojovně v diskusích o metodologických problémech československé historie a jejím boji proti dogmatismu, vybral si ke zpracování velmi složité a závažné téma. Rozebírá politiku té části československé buržoazie, která po mnichovské krizi odešla do zahraničí, a to pouze v jednom poměrně krátkém časovém období, do 1. září 1939.

V souvislosti s tímto úkolem se však dotýká celé řady jiných podstatných a vážných problémů, které mají svůj velký význam i pro pochopení vývoje státu a práva u nás jak v tomto období, tak i v letech, které následovaly. Křen dokázal najít základní a charakteristické rysy činnosti jednotlivých skupin české i slovenské buržoazie vykořeněných souhrou mezinárodních událostí. Sleduje jejich činnost ještě na území republiky i později v zahraničí a snaží se podat obraz událostí v co nejpravdivější, mnohotvárné podobě. Opírá se při tom o bohatý historický materiál. Zpracovává rozsáhlou odbornou literaturu i zahraniční, zabývá se tiskem tehdejšího období, používá memoárové literatury odbojových pracovníků a přináší i materiál z dosud nevyužitých archívních pramenů. Monografie, která je zřejmě jen první částí připravované rozsáhlejší práce, je rozdělena na dvě partie. První z nich pojednává o předpokladech vzniku emigrace a je zaměřena na období od Mnichova do března 1939. Druhá část, nazvaná „Vznik emigrace“, zkoumá podmínky činnosti emigrace, počátky politické činnosti a přípravy sjednocení buržoazního odboje do jednoho politického centra. Pro právního historika budou zde velmi cenné všechny dokumenty, které ukazují kořeny teorie právní kontinuity Československé republiky, která později velmi silně ovlivnila vývoj právního řádu, jak v normách, které byly vydávány emigrační vládou, tak i v celém období vývoje státu a práva po roce 1945.

Křenova práce je cenným příspěvkem k poznání našich nejnovějších dějin, přináší mnoho nového faktického materiálu a — což je nejpodstatnější — ukazuje nové cesty přístupu k historickému materiálu a způsoby, jakými jej lze nedogmaticky zpracovávat.

M. Doležal

K. Růžička, Odbory v boji za rozšíření moci dělnické třídy (1945—1948, Práce, Praha 1963, ss. 329)

K řadě publikací, které přinášejí svůj podíl k objasnění otázek přechodu naší národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou, přistoupila další monografická práce. Zkoumá vnitřní problematiku vývoje jednotné odborové organizace v tomto důležitém historickém období a snaží se objasnit úlohu odborů při přípravě přechodu moci ve státě do rukou dělnické třídy.

Autor rozdělil svou práci do tří částí, které zároveň tvoří periodizační osu celé monografie. Za časové mezníky vybral politické programy vydávané vládami Národní fronty. První část je věnována založení odborové organizace a jejímu boji za plnění úkolů Košického vládního programu do r. 1946. Druhá a největší partie se zabývá bojem odborů za uskutečnění Budovatelského programu Gottwaldovy vlády Národní fronty do podzimu r. 1947. Třetí část pak probírá poslední měsíce před únorovou krizí a sleduje hlavně postup odborové organizace v průběhu únorových událostí r. 1948.

Růžičkova práce je vlastně první rozsáhlejší analýzou činnosti odborů v historicky významném období do února 1948. Objasňuje celou řadu událostí, které byly rozhodné pro vnitřní vývoj Národní fronty v tomto období, přináší nové pohledy na formy masové práce odborové organizace při získávání podpory širokých lidových mas bez ohledu na jejich politickou příslušnost pro politiku Národní fronty.

Pro právního historika obsahuje Růžičkova kniha řadu velmi cenných pasáží. Jsou to zvláště ty, které ukazují boj odborů o prosazení dekretů presidenta republiky o znárodnění klíčového průmyslu, pojišťoven a bank. Dále je to snad nejlepší část monografie, zachycující boj odborů o průmyslové konfiskáty a jejich připojení k znárodněnému průmyslu. Zde je autor nejpřesvědčivější, protože přináší zcela nové, dosud neznámé materiály a na jejich základě ukazuje novou stránku vývoje instituce národní správy v širokém kontextu zostřujícího se třídního konfliktu mezi dělnickou třídou a buržoazií.

Růžičkova kniha je solidní historické dílo, zpřístupňující veřejnosti archivní materiály všeodborového archivu, založené na spolehlivém výzkumu a znalosti poměrně široké literatury.

M. Doležal

János Beér, A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon 1945—1960 (Vznik a vývoj místních rad v Maďarsku v letech 1945—1960), Budapest 1962

Vedoucí katedry státního práva právnické fakulty university v Budapešti napsal práci o vývoji místních orgánů státní moci své země v rozsahu, jakým se nemůže pochlubit žádná jiná socialistická země kromě Sovětského svazu.

Na 507 stránkách podává autor podrobný výklad historických kořenů i vlastní historie vzniku a vývoje místních rad v Maďarsku. Práce podává úvodem přehled organizace a činnosti místních státních orgánů v buržoazně-statkářském Maďarsku. Značnou pozornost autor věnuje problémům lidové samosprávy v období Maďarské Republiky Rad, v dalších kapitolách pak sleduje vývoj místních orgánů v jednotlivých etapách vývoje nového Maďarska po r. 1945. Bedlivě si přitom všímá období před rokem 1948 a 1949, tj. období, kdy ještě v Maďarsku neexistovaly místní orgány státní moci socialistického typu. Další období je potom sledováno na základě nejdůležitějších právních norem a podle toho je též provedena etapizace (období 1950—1953, období 1953—1954, období

1954—1956). Samostatná kapitola pojednává o úloze místních rad v r. 1956 a v období překonávání následků kontrarevoluce, závěr je pak věnován nejnovější historii místních rad v Maďarsku. V poslední kapitole této rozsáhlé práce podává autor rozbor některých nejdůležitějších aktuálních problémů činnosti místních rad v Maďarsku.

K práci je připojeno 130 stran vědeckého a statistického materiálu a resumé v němčině a ruštině (celkem 60 stran). Zejména toto obsáhlé resumé umožní dobrou orientaci v základním historickém materiálu i čtenáři, který neovládá maďarštinu. Statistický materiál obsahuje přehledné tabulky o složení, organizaci a hospodářské činnosti místních rad v Maďarsku a úplný seznam všech právních norem týkajících se organizace a činnosti místních rad za celé období, o němž práce pojednává. Konečně obsahuje práce úplnou bibliografii týkající se místních rad, a to od r. 1948 do konce r. 1960.

Pro studium nejnovějších dějin státu a práva Maďarska je nutno monografii prof. Beéra označit za nepostradatelnou.

Gronský

Andor Csizmadia, A Nemzeti Bizottságok létrejötte és jogállása 1944—1945-ben (Vznik a právní postavení národních výborů v letech 1944—1945), Pécs - Budapest 1960

Právnícké studie university v Pécsi (Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata) patří již několik let do edic, v kterých vycházejí pozoruhodné práce. Mezi nejplodnější přispěvatele patří profesor právnícké fakulty dr. Andor Csizmadia, který v edici uveřejnil již několik historickoprávních prací.

Pro studium nejnovějších dějin maďarského státu a práva je zvláště zajímavá Csizmadiova práce věnovaná národním výborům v Maďarsku v prvních měsících vzniku nového Maďarska. O činnosti těchto orgánů je u nás poměrně málo známo a i v rozsáhlejších pracích o vývoji státních orgánů v Maďarsku nebyla národním výborům věnována takřka žádná pozornost.

Csizmadiova práce je v podstatě jenom krátkou studií, která ovšem i tak přesvědčivě ukazuje podmínky vzniku, úlohu i charakter národních výborů, které začaly vznikat na podzim 1944 na osvobozených územích Maďarska a staly se prvními státními orgány nového Maďarska ještě dřív, než byly vytvořeny prozatímní centrální orgány (prozatímní parlament a prozatímní vláda). Později byla sice administrativní pravomoc národních výborů zrušena zvláštním vládním nařízením, přesto však plnily národní výbory i nadále důležitou politickou i kontrolní funkci. Autor na třídním složení i činnosti národních výborů dokazuje, že národní výbory (a zejména budapeštský národní výbor a v r. 1945 vytvořený Zemský národní výbor) hrály důležitou úlohu v prvním období boje za demokratizaci v Maďarsku. Je nutno jen litovat, že autor již nevěnoval podrobnější pozornost období, kdy rozbíječskou činností reakce již národní výbory ztrácely na své vážnosti.

Práce má 44 stran a je k ní připojeno zcela krátké ruské a německé resumé.

Gronský